

ИГРАТА НА

ЗАПАДА

СЪ

БИВШАТА

ЧЕХОСЛАВИЯ

Полковник Емануел Моравек
(17.04.1893 - 05.05.1945)

Емануел Моравек

ПОЛКОВНИК О. З.

Играта на запада с бившата Чехословакия

СОФИЯ

ПЕЧАТНИЦА КНИПЕГРАФ

19 4 1

*Книгата е цифровизирана от **Propagandaleiter***

ПРЕДГОВОР

„Ако и Франция да се стреми към сближение с Германия, необходимо е да се признае, че са налице известни обстоятелства, които не са в състояние да улеснят това сближение.

Франция не може да загуби своя интерес към съдбата на Средна Европа, щом подчертава същевременно своята вярност чрез съюза с Чехословакия. Франция не отбягва заплашванията и няма да се откаже от приятелството, което и' прави чест“.

Това са думите на френския министър-председател Шотан, които той каза на 27 февруари 1938 година във френския парламент.

Преди три години, като професор в Пражката военна академия, написах, по заповеди от горе, един къс очерк върху стратегическото значение за Западна Европа. Чух, че се харесал на някои от влиятелните мъже във Франция и Англия.

Трябва да призная, че съм писал този очерк с известно чувство на смущение. Англия и Франция притежават една стара дипломатическа школа и стари генерални щабове. Нима трябва да наливам вода в морето? На Запад надлежните места трябва отдавна да знаят каква стойност има Чехословакия за британската и френската политика в Средна Европа. Тези две политики дадоха основата на нашата държава. Франция беше сключила военен съюз с нас. Англия е съюзник на Франция и отгоре на това образцов пример и любимка на нашите държавници, както във външната, така и във вътрешната политика. Британската демокрация и високият морал на британската политика не можеха от никого у нас да бъдат нападани.

Когато през май 1938 год. преработих моя очерк върху стратегическото значение на Чехословакия за Запада, за да обхвана в него измененията, които аншлусът на Австрия към Райха предизвика, вече никак не ми беше весело. В това време започна моето недоверие по отношение намеренията на Англия спрямо нашата държава. Обаче, тъй като бях войник, предоставих политическите усложнения на държавниците. След като последните ме убедиха, че договорите между съюзниците ще действат сигурно, аз продължих механически да създавам моя очерк. Миналата година, когато още вярвах на политиците, които обещаваха вярност на Запада, аз спрях да вярвам на стопановедите на западната школа, които от четири години вече ми предричаха стопанското рухване на Германия за през следващия месец.

Моята брошура за стратегическото значение на Чехословакия не промени, обаче, нищо в обстоятелството, че Франция, въпреки обвързаността си с Англия

чрез военен съюз, се освободи на 28 април 1938 год. от своите съюзници на Изток и чрез това подписа нашата присъда.

Колко много шум се вдигна през 1914 год. по повод нарушението на договора за неутралитет между Германия и Белгия, който беше 83 години стар. Франция разкъса през 1938 год. 12-годишния военен договор с Чехословакия като парче непотребна книга. През това време тя имаше при нас още своя военен пълномощник, който беше постоянен съветник на чехословашкия генерален щаб и създаваше трайна връзка между нашата държава и френския генерален щаб.

В оживената първа половина на 1938 год. ме посетиха много журналисти и войници от Запада. Аз се опитах всекиму да изясня, че Чехословакия ще се бори за своите граници, ако Франция спази договора за военна помощ от 1925 и 1926 години.

Ние не водихме война. Ние бяхме предадени. Преди една година бях гражданин и войник на чехословашката република, днес съм гражданин на германския Райх.

Аз не обвинявам нашият предателски приятели, защото моят народ живее и ще живее в Средна Европа и тогава когато Франция ще престане да бъде велика сила, а британските острови отдавна ще са завладени.

Ние не бяхме единствените, за които курсът на Запада означаваше смъртната целувка на държавата. Ние сме точно сега свидетели на изчезването на Полша, която Западът подбуди към война срещу Германия и я остави на произвола.

Прага, 17 септември 1939 год.

Емануел Моравек
полковник О. З.

Играта на запада с бившата Чехословакия

I

Не е лесно в днешно време човек да седне на пишещата машина, за да беседва със своите читатели. Вие познавате, може би, безконечните разходки в стаята, прелистването на книгите, въртенето на копчетата на радиоапаратите и безкрайните разговори до съмване, онези разговори, в които, според Достоевски, „чрез лъжа търсим истина“.

Един ден следва в клатеца се индийска нишка друг, тъпо, без разум. Един месец се влачи след другия и народът, един от най-добрите, който е живял на тази планета, чака все още, разкъсва отново своите рани и стене.

И тогава изглежда, че е дошло времето да отговорим ясно и без изклончване на въпроса: „Какво чакаме и накъде сочи нашето бъдеще?“ Време е да се разтърсим сами и да се попитаме дали вечното оплакване е една програма. Този народ, ако иска да бъде здрав и да се запази за идващите времена, не може да се разчита на нещо, което е отживяло и се е показало слабо, въпреки че е имало свой чар.

Всичко това, което преживяхме неотдавна и което ни разтърси тъй сурово през последната година, се дължи на обстоятелството, че ние живяхме за нещо, което противоречеше на развитието на света. Когато световната война разруши три стари, мъртви и изостанали монархии - Австро-Унгария, Русия и Турция, и отслаби Германия, на нас ни се струваше, че беше завършено едно голямо дело.

Действителността изглеждаше иначе. Чрез разрушението на старите необитаеми сгради не беше извършена дори незначителна част от работата, която Средна и Източна Европа требваше да очакват. Ние освободихме от старата вар получените от развалините на три големи държави тухли и ги подредихме в правилни купчини. При това мислехме, че се касае за нова постройка.

Такива тухли, освободени от старата вар, се намираха масово в австрийската, руската и турската области. Всяка от тези тухли имаше своя държавна боя. Едната се казваше Чехословакия, втората Сирия и третата Туркмения. Върху мястото на залязлата царска Русия изникнаха седем съветски републики и пет средноевропейски такива (Съветските републики са: руската, туркменската, украинската, транскавказката, узбекската, белоруската и

таджикистанската. Средноевропейските републики са: полската, финландската, естонската, латвийската и литовската).

Върху областта на някогашната Австро-Унгария се създадоха самостоятелните държави: Чехословакия, Австрия и Унгария. Остатъкът от австро-унгарската област беше отстъпен на Полша, Югославия, Италия и Румъния. От Турция се създадоха шест самостоятелни държави: нова Турция, Сирия, Ирак, Трансйордания, Палестина и Арабия.

На мястото на предвоенна Русия, Австро-Унгария и Турция изникнаха след войната 21 самостоятелни държави. Ако причислим към тях и старите балкански държави Югославия, Румъния, Албания, България и Гърция, тогава имаше всичко 26 държави, от които седем бяха обединени в Съюза на съветските републики. Ако прибавим още и скандинавските държави: Швеция, Норвегия и Дания, след това Холандия, Белгия и Швейцария, тогава в Средна Европа, освен Германия и Италия, съществуваха 25 малки и средни държави, съвсем независими от двете големи велики сили Англия и Франция, които се обозначаваха просто с „Запада“.

Тези 25 тухли, наредени през 1920 год., са само строителен материал. Това не беше постройка, в която ми могъл да се роди нов европейски и специално средноевропейски живот.

Преди едно столетие Средна Европа изглеждаше по друг начин. Големите строителни места бяха тогава днешните Германия и Италия, където съществуваха редица наистина самостоятелни, но самостоятелно невъзможни кралства, херцогства и свободни градове. В източната част на Средна Европа, пък съществуваха две стари велики сили: Австрия и Турция.

Старата част в западната половина на Средна Европа, която чрез френската политика беше държана векове подред в безпорядък, беше отстранена през втората половина на XIX век от Бисмарк и Кавур. Създадоха се две велики сили: Германия и Италия, когато Прусия в съюз със Сардиния (първата ос Берлин-Рим) през 1866 год. съвместно победиха Австрия и отстраниха по такъв начин влиянието върху германската и италианската области. Виена престана да бъде главата на Средна Европа в политически смисъл и трябваше да се задоволи с ролята на една германо-италианска съюзница.

Тройният Съюз Германия - Австро-Унгария - Италия, който беше основан през 1882 год. от Бисмарк, се радваше на благоволенieto на Англия и Русия. Той нямаше флота и поради това не заплашваше английското владичество в никакъв случай. Той не се промъкваше към Балкана или към Мала-Азия и поради това не обезпокояваше Русия. Но, затова пък той възпрепятстваше Франция и това беше,

особено в Африка, много приятно за Англия. Така се създаде за период от 20 години едно отношение, което се наричаше „европейско равновесие“.

Средна Европа под германски патронаж започна да става за Англия неприятна тогава, когато последният привличаше все повече и повече Турция към себе си и влияеше върху Балканския полуостров. Англия и Франция гледаха на всичко това много неприязнено. Когато Германия започна строежа на една голяма флота, която изглеждаше, че ще заплаши Англия по океаните, последната се противопостави много рязко на това, като неприятелка. Младата германска морска флота имаше за Англия още един опасен спътник в лицето на германските стоки, които съперничеха с успех по световните пазари на британските продукти и все повече и повече потискаха британската търговия.

През 1898 год. „Сатърдей ревю“ писа: „Народите воюваха години наред за един град. Не сме ли задължени ние да воюваме за един търговски оборот от 200 милиона лири?“ Когато Англия дойде до това заключение, насочено срещу младата Германия, не се касаеше за някакво случайно схващане. Още от 1895 год. там се търсеха основно причините за западането на британската търговия, и мисията, която беше натоварена с тази задача, съобщаваше следното в своя доклад: „Германската конкуренция става от ден на ден по-чувствителна. Тя може да продава и да завладее пазара“.

Ако Средна Германия беше останала земеделска, както Русия и не беше започнала борба с Англия за завладяване на пазарите и океаните, тогава в Англия не би дошло никому и на сън на ума да си спомня за „потиснатите народи“ и да разтръбвява в световната преса за „тевтонския варваризъм“. Що се отнася до отношението на Франция към Германия, то се дължеше на загубата на Елзас и Лотарингия, които Франция не можеше да прежали; те се очертаха като минерални съкровищници от неизчислима стойност. Не се касаеше само за една страна, голяма, колкото четвъртината на бивша Бохемия, с непълни два милиона население, а за една голяма загуба за френската тежка индустрия, както следващите цифри изразяват:

През 1913 год. са били изкопани и произведени:

	в цяла Франция	само в Лотарингия
Железна руда	21 136 000 тона	21 918 000 тона
Сурово желязо	3 864 000 тона	5 207 000 тона
Стомана	2 289 000 тона	4 687 000 тона

В началото на XX век Англия не искаше да допусне Германия да стане световна сила. Франция не търпеше Германия даже като ръководна европейска Велика сила.

Понеже Германия беше, както в стопанската си, така и в корабостроителната си програма, неотстъпчива, Англия се съюзи преди всичко с Франция, а после и с победената от Япония Русия. Едва тогава тя започна да се интересува от съюзниците на Германия, за Австро-Унгария и Италия. През войната Австро-Унгария пропусна възможността да сключи сепаративен мир със Съглашението и затова последното реши да ликвидира с политическото създание на Дунава. По такъв начин Германия губеше не само съюзниците си, но и моста към Изтока. Понеже усамотената и обкръжена Германия не представляваше главна европейска сила, Франция беше доволна с нея. Тъй като след разрушаването на своята флота и завладяването на задморските колонии Германия беше престанала да бъде колониална сила, Англия се държеше към Германия по-умерено. Растящата сила на Съветска Русия принуди Англия към още по-толерантно отношение спрямо Германия. Необходимо беше в Европа едно противодействие срещу руския натиск в Южна Азия. То не можеше да бъде дадено само от Полша и Румъния. За да не могат руснаците да заплашат Калкута, беше необходимо да се създаде една опасност за Москва. А за тази работа силите на Полша и Румъния не бяха достатъчни.

Ако Германия не би строила голяма океанска флота, ако не се стремеше към възвръщане на бившите си колонии (особено на тези, които англичаните си бяха присвоили), ако не се насочваше към Мала-Азия, тогава Англия не би имала нищо против, Германия да се разшири с местни области в Средна Европа. С това би направила на Англия две услуги наведнъж.

1. Би принудила Русия да насочи своето по-голямо стратегическо внимание към европейските области, за да спре да се взира от север към Индия, където англичаните искат още много години да събират данъците на 350 милиона индуси.

2. Би принудила Франция да търси помощ от Англия и да се откаже от плана за хегемония върху Западна и Средна Европа.

Общата дълга руско-германска граница би ангажирала тогава $\frac{3}{4}$ от силите на Германия и Русия. С това чувствително се намаляваше германският натиск на Рейн с посока към запад и в същото време се отслабваше руският натиск в Азия към Индия и Китай.

При реката Рейн, която Англия беше обявила за своя граница, би настъпило едно стратегическо затишие, както в началото на XX век при Пиринеите.

Германо-френското отношение трябваше в бъдеще да напомня на испано-френското отношение преди световната война. По този начин Франция би се намерила на европейската периферия и Англия, при една отслабена и изоставена от всички Франция, би господствувала над цяла Африка.

Този план, обаче, предпоставяше, че увеличаването на руската мощ ще съпровожда нарастването на германските сили и запазването на френските. Внезапното изчезване на френските сили би могло да предизвика обръщане на растящата Германия с лице към запад. Също така би могло неприятно да стане, ако силите на Русия биха рухнали внезапно. За да не бъде Англия зависима от добрата воля на Германия и Франция, тя трябваше да си осигури помощта на Америка, а за да не бъде в зависимост от Русия, трябваше да установи добри отношения с Япония.

Ако пък Германия би се срутила съвсем, това би означавало за Англия: Франция в Египет и Русия в Цариград. Африка би била френска, а Индия - руска. Ако Русия би пропаднала, това би означавало: германско господство на Черно море и на Близкия изток и японско нахлуване до Индия, по различни руски пътища.

Така както Англия започна в началото на XX век да работи за европейското равновесие, така започна в началото на третото десетилетие на XX век строежът на световното равновесие, което беше смутено в Азия от петилетката на Русия. Последната от първите следвоенни години беше сприятелена с Германия. Новото процъфтяване на германския народ, предизвикано от национал-социалистическата революция, която се обяви против славянския Изток и комунизма, беше много удобно за британската политика.

Най-неприятно би било за британското правителство, ако Средна Европа би се разделила на север и юг, така че Германия да се изправи срещу Италия. Това би било удобно за Франция, която би била облекчена на Рейн. Би било удобно и за Русия, която би била облекчена на западната си граница. Най-сетне това би било удобно за бившата Чехословакия, която беше склонна да служи за авангард в южната част на Средна Европа срещу Германия. Това, обаче, не беше удобно за Англия, на която, при тези обстоятелства, Франция в Западна Европа (Испания) би била неприятна и Русия би започнала да притиска Предна и Южна Азия.

Докато светът определяше Европа според твърдението на Бисмарк, че владетелят на Бохемия е владетел на Европа, първата можеше да диктува до голяма степен общата политика. След световната война Европа не беше вече светът. Един народ, който би се решил при новите отношения да прави световна политика, макар и само върху картата на Европа, би се отървал много лошо.

Що се отнася до европейската политика, французите се оказаха в началото на XX век много способни, обаче, поради това че се придържаха само към европейската карта, това стана тяхна съдба, точно тогава, когато бяха на път да станат световна сила. Франция излезе от световната стопанска криза (която започна през 1929 год.) общо взето незасегната. Затова тя се реши да използва временната британска слабост, за да поеме водачеството на Европа, без британското опекунство. Това трябваше да стане в дискретна форма, като тази, която предвоенна Германия на Вилхелм II беше избрала. Тази силна френска офанзива в европейската политика стигна кулминационната си точка през 1935 год. През това време тя (европейската политика) действително се диктуваше от Париж, който имаше приятелски връзки и съюзнически договори с републиканска Испания, с Малкото съглашение и със Съветска Русия. И отношенията с Полша не бяха прекъснати и договорът остана в сила.

Съединените френско-италиано-руски сили дискретно държаха Англия в 'Средиземно море и Черно море под напрежение. Поради това Англия позволи на Германия строежа на една по-голяма морска флота, която да заангажира френската флота в Северното море и отслаби по такъв начин френско-италианското сътрудничество в Средиземно море. Германската флота трябваше, от друга страна, да затвори руската флота в Балтийско море.

В това време британските военни автори обърнаха внимание върху опасността от френската въздушна войска, заплашваща Лондон, която от 1935 г. беше най-мощната въздушна флота в света. Англичаните бяха недоверчиви, понеже обстоятелствата могат да разделят и добри приятели. Тази предпазливост беше на място, когато слабото управление на лейбъристите и стопанската криза принудиха Англия да води дефанзивна стопанска политика.

Френският опит да се разшири френската хегемония над цяла Европа се оказа безрезултатен. Силите на Франция не достигнаха за това, въпреки че подовите на френските банки се огъваха под тежестта на натрупаното злато. В този решителен момент на Франция липсваше единно и силно водачество. Голяма политика не може да се прави без големи глави и без необходимите силни личности.

Нападението на Италия срещу Абисиния беше всъщност първото неприятелско действие на френска Европа против отслабнала Англия, която беше изолирана и се мъчеше с помощта на О. Н. да излезе от това положение, което я доведе до интензивно действие срещу Италия и пасивно срещу Франция.

Франция беше наш съюзник. Със своята сила тя ни гарантираше границите, които получихме чрез Версайските договори за мир. Силата на Франция беше и наша сила, също така, както нейната слабост означаваше и наша слабост. Борбата

на Англия с Франция и Италия, при която Англия използваше Обществото на народите като щит, отслабваше, безспорно и нашето положение в Средна Европа. В това време Италия беше укорена, а на Франция се направи напомняне.

Борбата на Англия с Италия през 1936 год. завърши с поражението на Франция и с отслабване на нейното влияние в Средна Европа. Франция загуби италианското съюзничество, докато Германия окупира Рейнската област и заздравя положението си там. Абисиния остана за Италия, а Германия въведе задължителната военна служба. Френското поражение във външната политика стигна кулминационната си точка с разлагането на вътрешната политика, което правителството на Леон Блум доведе във Франция.

Това правителство на „народния фронт“ тачеше политика на противоположностите. То изправи рязко Франция срещу Италия - на страната на Англия, която в това време се разбра с Италия.

Френската политика на „народния фронт“ дойде на помощ на Англия срещу Италия, когато беше вече късно. Обстоятелството, че тя вярваше в Обществото на народите, след абисинската война не беше вече от интерес за Англия. Затова пък френската политика на „народния фронт“ в Испания беше за Англия много неприятна, защото републиканците левичари мислеха за тясно сътрудничество с Франция. Военно това значи: завършване на пряката връзка Нигер-Гибралтар-Нанси. Междувременно Германия окупира и левия бряг на р. Рейн. Това принуди Блум да се присъедини по-тясно към Англия. В замяна на гаранциите за Рейн, Англия поиска „сътрудничеството“, на Франция изцяло в испанската гражданска война. Това „сътрудничество“ почиваше върху политическото поданство на Франция към Англия, което искаше да отстрани от Испания по един незабелязан, но настойчив начин наклонните към комунизъм републиканци.

Ние не изпреварваме нищо, ако днес вече твърдим, че френската политика претърпя първото си поражение през 1936 год. в Абисиния, второто през 1937 год. в Испания и третото през 1938 год. в Чехословакия. В действителност това бяха три победи на Англия над Франция.

За първото поражение на Франция в Абисиния и ние сме малко виновни. Срещу Германия ние бяхме осигурили договорно само помощта на Франция, която се намираше през 1935 год., въпреки всички външнополитически успехи, в голямо политическо затруднение. Никой не се нахвърли така необуздано срещу Италия, както ние, макар че последната ни обещаваха много в договора за приятелство с Франция, като се имаше предвид Средна Европа. Ние бяхме преди всичко закоравели антифашисти, на второ място - съюзници на Франция и чак на трето място чехословашки реални политици. Хората, които ръководеха

нашата външна политика, както ще спомена и по-късно, бяха на първо място послушни инструменти на британската „демокрация“ и едва на второ място съюзници на Франция. Нашият антифашизъм беше удобен през 1936 год. за Англия в бъркотията по итало-абисинската война, обаче не беше вече добре дошел през време на испанската война в 1937 год.

„Никога вече не ще отида срещу Англия!“ ми каза през 1936 год. д-р Едуард Бенеш. Това значеше, че във френско-британските спорове Чехословакия, според основната теза, ще стои и би трябвало да стои на английска страна или би трябвало да работи във Франция за британското становище.

Чехословашката външна политика имаше две отношения: едното с очарователна, малко авантюристична и претенциозна Франция, другото с киселата, умна, но богата Англия. С британската богата леля ние се венчахме тайно, а същевременно се клехме във вечна любов на Мариана.

И това стана по-късно нашият гроб. За Франция като европейска сила ние дадохме един коз за европейския съюз. На Великобритания, като световна сила, дадохме една от многото карти, с които се изиграват само чужди козове. Една руска поговорка казва: „Не ругай огледалото, когато имаш крива муцуна“.

Мястото, където се намери напоследък Чехословакия, не е последица от нашата любов към Франция, а от нашия брак с Англия. Само верността може да говори за измяна. Факт е, че щом Франция потърси връзка с Италия и се раздели с Англия, ние тръгнахме с Англия против Франция, предполагайки, че нашата сляпа верност ще бъде възнаградена от английска страна и това възнаграждение ние не можехме да не получим, защото Англия е в своята политика непреодолима и в своята стратегия, благодарение на тази политика, непобедима. Англия е побеждавала досега всеки свой съперник и поради тази причина би трябвало да е предимство и гаранция за сигурност, ако се застане на нейна страна.

В началото на тази глава казахме, че източната част на Европа представляваше след 1920 год. голямо място за строеж, където бяха наредени тухлите от старите разрушени сгради. Франция държа това място за строеж под свое управление близо 20 години, но не започна никакъв строеж.

Когато Англия се реши през 1935 год. да ликвидира френската хегемония над Европа, на нас ни стана ясно, че в този момент трябва невъзможното да направим възможно. Касаше се за нашата глава, която се пазеше от съюзническия договор с Франция. Колкото и да е била силна Франция, тя не би могла да помогне на Англия срещу Русия в Азия, където се намира ахилесовата

пета на Великобритания. Това, което беше Чехословакия за Франция в Средна Европа, Предна Азия и Египет са за Англия в стария континент.

Настроената срещу Англия и Германия Франция трябваше да напусне европейския строителен плац. На нейно място можеше да стане майстор-строител или самата Англия, за да брани Предна Азия, или Германия, или най-сетне Съветска Русия. Англия не даваше да се продума строител на Средна Европа да става Русия, на която отслабената Франция с удоволствие би предала юздите на дунавската колесница. Англия не искаше да се излага в Средна Европа. Остана, значи, само Германия и с това Англия подписа нашата присъда. Дали това е за добро или за зло, ще можем по-късно да кажем. Въпросът е, дали с това е била избегната неприятната страница на собствената ни съдба.

II.

Бих бил несправедлив, ако не признаех, че външната политика на старата Чехословакия не съзнаваше немощността и условността на своите комбинации, които беше изтъкала от конопеното пасивно послушание към Англия и от копринените нишки на военния съюз с Франция.

Когато правителството на Лавал започна през 1935 год. противобританската политика, строителите на нашата външна политика загубиха и ума и думата. Защото чехословашката външна политика стоеше с единия крак в английския автомобил, а с другия във френското ремарке. Г-н Лавал се реши внезапно да освободи френското ремарке от английския автомобил и оттук нататък да го придвижва със собствен мотор. Под краката на чехословашката външна политика земята започна да се люлее. Тя трябваше да решава. След кратко двоумене, тя се реши да търси убежище в британския автомобил.

Едва ли някому е известно, че всичко друго, което се предприемаше у нас съвместно с Франция, като военни съюзници, се нуждаеше предварително от английското одобрение. Нашият договор със Съветска Русия, с който последвахме Франция при Лавал, възбуди, естествено, значително недоверие в Англия. Това трябва да е било известно у нас в Чернин-Пале. За Прага и без това се казваше, че играе роля на френски държавен глава в Средна Европа. Сега тази Прага трябваше да стане преден пост на руската политика и на съветската идеология в Средна Европа.

И тук бихме могли да избегнем примката, действително, само в съответния миг. Защото ние бяхме се задължили спрямо Англия да искаме от Русия помощ само тогава, когато Англия би дала съгласието си за това. Значи, нашата молба за руска помощ би трябвало да мине през Лондон. Това възпиране на руското влияние в Прага и чрез това в Средна Европа от британска страна обяснява някои

неща от събитията през есента 1938 год., когато загина старата чехословацка република.

Нашата политическа подчиненост на Англия повлия на цялата ни средноевропейска политика. Тя оформяваше, или по-право казано, не оформяваше нашето отношение към Италия, Полша и Унгария. Англия решително не се нуждаеше от Италия, която би образувала мост между Франция и нейния протекторат над източната част на Средна Европа. Поради тази причина, Англия не одобри по-тясно сближение между Полша и Чехословакия. Срещу подобно сближение Англия работеше не само у нас, а и в Полша.

Сближението на северните славянски държави, съставени от Полша и Чехословакия, беше желано само от Франция, обаче срещу неговото постигане бяха единни Англия, Германия и Съветска Русия. Блокът на северните славянски държави със своите 50 милиона жители и с една индустрия, която значително би надминала италианската, би представлявал световна сила от ранга на Франция, която би била по размери по-голяма от Германия преди аншлуса. Тези северно-славянски държави представляваха за Германия голяма опасност, която би обхванала, от една страна, Източна Пруссия, от друга - тясната ивица на Пруссия-Силезия, като с клещи. За Русия сближението на северно-славянските държави означаваше отменяване на мира, сключен в Рига, където беше загубила през 1920 год. една голяма област от Западна Украйна, Белорусия и от блатата около Пинск.

Британската политика затрудняваше закрепителните работи на Франция в Средна Европа, за която ние, от друга страна, полагаме старание, чрез създаването на Малкото съглашение, състоящо се от Чехословакия, Югославия и Румъния. Ясно бе, че един блок на северно-славянските държави, в който поляците биха имали решителна власт, би представлявал шеста световна сила, която, без съмнение, не би могла да противостои на съблазните на морето и не би устояла на желанието да има собствена военна флота. Англия имаше предвид този дукс на северно-славянските държави, които беше възможно да осъществят своето уеднаквяване и затова не подкрепяше по никакъв начин съставянето на тази велика сила.

Англия гледаше на негерманската и неиталианска Средна Европа като на поле за голяма политическа маневра в близко бъдеще. Затова тя отклоняваше всички преки и непреки предложения на малките и средни държави от тази област, когато те заявяваха своята готовност да приемат в една или друга форма британския суверенитет.

Не можеше да бъде скрито от нас, че Англия, която във връзка с испанските събития беше обвързала Франция в 1937 год., би имала накрая достатъчно сила, за да ѝ наложи и средно-европейската концепция.

Германия стана силна. Това обстоятелство би трябвало да подтикне Чехословакия към по-тясна политика с Франция, нашата военна съюзница. Засилването на Германия повлия на Франция. То принуди, от своя страна, Франция към по-тясно сътрудничество с Англия, както посочихме в предходната глава. Понеже френската политика в Средна и Източна Европа не беше приятна на Англия, беше съвсем естествено, че Франция трябваше да заплати нещо за британската помощ при Рейн. Нашите държавници съвсем и не подозираха, че Франция ще бъде принудена да жертва своите „средноевропейски колонии“ и то на първо място Чехословакия.

Заставането на Чембърлейн начело на правителството в Англия доведе чехословашките държавници до смущение, както навремето антибританската комбинация на френския министър-председател Лавал. Чембърлейн означаваше за нас една противо-руска тенденция, която застъпваше и германската политика.

В това време във Франция управляваше г-н Блум. Тази Франция, която беше стопански значително затруднена, побърза да закачи своето ремарке пак към британския автомобил. Чехословашката външна политика въобще не се опитваше вече да слага единия крак във френското реморке.

До този момент външната политика на стара Чехословакия все още имаше една линия. Сега, обаче, тя се отказа от взимането на самостоятелни решения и мерки. От логиката на тайните се премина към политически предсказания. В съответно положение се виждаше само това, което се искаше да бъде видно, което беше приятно. На небето нямаше тъмни облаци, защото всеки предпочиташе да не гледа към небето.

Ние започнахме да се утешаваме с това, че Чембърлейн не е цяла Англия и че „британското обществено мнение“ е демократично до фанатизъм и не би допуснало да загине в Европа последната крепост на демокрацията. Ние започнахме една абсолютно загубена борба за спечелване на „английското обществено мнение“ с неговото собствено правителство. Същевременно започнахме да дърпаме връзката на нашия военен съюзнически договор с Франция, макар да знаехме много добре, че Франция не беше в състояние да диктува на Англия.

Франция не можеше да се откъсне от Англия и да прави политика със собствени сили. Не съжалявахме много, че г-н Блум не беше дошъл на власт през управлението на Лавал и че последният не беше станал министър-председател на Франция, когато в Англия дойде на власт Чембърлейн.

Един държавник може да си пожелае някои неща, но артист е той само тогава, когато му се удаде и при тежки обстоятелства да запази линията на собствените си схващания. За нас подобен случай се яви през 1938 год. За да бъдем господари на положението, не стигаше постоянно подчертаваният от нас „оптимизъм“. Необходима беше котешка ловкост и упоритост, за да може нашата политика, след струпоясване на европейското дърво, да падне на краката си.

През 1938 год. извикахме всички добри демократи на света на помощ, така, както преди повече от 500 години хусистите се обърнаха към всички правоверни християни.

Бяхме забравили, че на Запад „демократията“ отдавна не притежаваше силата да трогне политическата държавна съвест. Тя представляваше вече само една индивидуална добродетел и когато биваше много подчертавана, изглеждаше съвсем странна. На запад „демократията“ се използваше за случаи, когато беше необходимо да се мобилизират масите за някое скрито беззаконие. През средните векове се говореше в подобни случаи за „Божи интерес“.

Политиката на старата Чехословакия започна да вдига голяма врява, когато британският автомобил, в който тя послушно се беше свила, пое пътя, който водеше към Берлин. Чехословашката политика заклеваше шофьора, в името на светостта на демокрацията, която би била осквернена в Берлин, да измени курса. След това, обаче, тя се обърна и започна да вика към френското ремарке, че „верността се плаща с вяръност“ и че в Чехословакия разчитат на френските договорни задължения, колкото и Англия да лети със своя автомобил.

Въпреки че ушите на британския шофьор бяха заглушени от чехословашкия шум, той не му обърна много внимание. Той знаеше твърде добре, че в съзнанието на всеки англичанин държавният интерес далеч предхожда интереса на демокрацията. Ако кардинал Ришельо се беше съгласил да се споразумее с германските протестанти и турците против католишките Хабсбурги, защо трябваше тогава Англия да се срамува от едно сътрудничество с италианския фашизъм и германския националсоциализъм, макар и за сметка на чехословашкия демократизъм? Със сътрудничеството си със Съветска Русия не биваше много да се хвалим, защото британският шофьор държеше в джоба си нашите уверения, че по този деликатен въпрос ще слушаме напълно Англия.

Външната политика не е играчка, която се състои от шарени камъни. При една малка държава тя е най-важното стратегическо средство за нейната сигурност. Най-ефикасната и най-умна политика се очертава като най-глупава и най-неспособна, ако в решителния момент е безрезултатна. Пророкът, който

служи на своите идеи, може да се излъже в хората. Държавникът, който служи на своята държава, обаче, не трябва на никаква цена да се остави да бъде излъган.

В европейската политика нещата се влошиха първо през 1938 год. и единственият, който загина при този дипломатически турнир, беше старата осакатена Чехословакия, за която се твърдеше, че е стопански най-здравата и вътрешно-политически най-уредена малка държава. Оказа се, обаче, че тя далеч не може да издържи политическия, натиск, на който, според мнението на нейните държавници, можеше да противостои през вековете.

През последните два месеца преди края ѝ, старата чехословашка република всъщност нямаше собствена външна политика. Защото, когато чехословашката външна политика започна да се огъва в британския автомобил в истерични спазми, британският шофьор, в лицето на Чембърлейн, ѝ изпрати господин Рънсиман, който я утешаваше и нежно я държеше за ръцете, да не би да скочи от британския автомобил. И това унижение понесохме като суверенна държава, без да ни мигне окото.

В средата на май 1938 год. - значи, малко преди 19 май, когато англичаните обърнаха вниманието ни върху германското съсредоточаване на войски по посока на нашите граници - в „Ню-Йорк Таймс“ писа чудесни неща за бъдещето на Чехословакия. Това беше след угощението, което леди Астор даде на американските журналисти и на Чембърлейн, който трябваше по този случай да излее сърцето си относно световните грижи на британската империя. „Ню-Йорк Таймс“ писа тогава следното: „Чембърлейн днес явно е наклонен към една драстична мярка - именно той е на мнение, че германските области от чехословашката република трябва да бъдат отделени от нея и присъединени към Германия“.

В двореца Чернин в Прага тази статия предизвика обезоръжаване. На това предателство на „демократията“ хората клатеха безнадеждно глава. Затова и дума не може да става, че ръководителите на чехословашката външна политика не са знаели още през месец май за намеренията на Чембърлейн по отношение на тях, но въпреки това те му вярваха - по-добре казано, те вярваха на англичаните, които твърдяха, че „британското обществено мнение“ не ще позволи на Чембърлейн да си играе тъй безсрамно с нас.

В края на юли, когато лорд Рънсиман се беше вече заселил в Прага, англичанинът Сидни Морел писа: „...и най-важната част от мисията на Рънсиман е - контрол върху чехословашката политика, която се изплъзна вече от ръцете на г-н Бенеш“.

Лорд Рънсиман трябваше да опита да посредничи между чехословашкото правителство и судетската партия, която искаше отначало автономия за судетската област в границите на чехословашката република и след пристигането на г-н Рънсиман разшири своите искания до присъединяване на судетската област към германския Райх.

Лорд Рънсиман прекара в Прага общо 7 седмици (от края на юли до средата на септември 1938 год.). Нашата съюзница Франция беше съгласна с неговото изпращане. Когато Водачът и райхсканцлер говори на 12 септември в Нюрнберг, беше ясно, че нашата политика, която се беше насочила към Англия и Франция и чиято цел беше запазване на судетската област в границите на чехословашката република, беше напълно сразена.

Президентът Бенеш говори за „предателство“, обаче тази дума липсва в обширния дипломатически речник от всички времена. Водачът на един народ и държавният глава не са фигури за украшение, за съставяне на политически метатези и за писане на философско-социалистически трактати. Водачът на народа, държавният глава, е преди всичко глава, която трябва да спаси държавата при буря.

Старата чехословашка република се намери след непълно двадесетгодишно съществуване в тежка буря, където внезапно се оказа, че и' липсва здраво и смело водачество. Капитанът капитулира и предостави управлението на чужд пътник. В последните два месеца на чехословашката държава неин държавен глава и външен министър беше лорд Рънсиман, английският корабоприитежател и пълномощник на Лондон-Сити. Чешкият народ нямаше началник, който би имал смелостта да го води и да му разкрие пълната истина върху голата действителност. В замъка на чешките крале блуждаеше в това време един мъж с женска умност, но с детско и отстъпчиво сърце.

За чешкия войник времето от 15 септември до 15 октомври 1938 год. е спомен, който той с ужас ще избягва. Никой, живеещ близо до народа, не се страхуваше навремето за себе си и за народа - страх за народа изпитваше само една слаба група на разложената интелигенция, която морално беше проникната от еврейско влияние. При тази интелигенция страхът за цялото имаше в действителност една съвсем субективна причина. Убедена, че представлява „цвета на нацията“, тя беше загрижена преди всичко за себе си и за загубата на нейните досегашни удобства. В противовес на това обикновеният чешки мъж беше много бодър.

Когато мобилизацията беше обявена за втори път през нощта на 23 срещу 24 септември, войниците не тръгнаха с песни на уста към границите. В този народ се чувствуваше мълчанието на твърдото желязо. Вестниците беснееха. Едно

съобщение настигаше друго. Народът, който беше навлякъл войнишките униформи, работеше планомерно, спокойно и без почивка, облян в пот. Той копаеше окопи и плетеше с кървави ръце препятствия от телени мрежи. От неговото мълчание лъхаше студен ужас. И до днес не вярвам, че той би отстъпил. Всеки опит за окуражаване биваше отклоняван с досада и съмнение.

Когато на 30 септември дойде заповед до армията да опразним първата зона на отстъпената Судетска област и беше прибавено, че през следващите дни ще трябва да предадем и граничните укрепления, това беше за войската по-голям удар, отколкото този, който би претърпяла при най-яръстна газова атака и най-тежък пушечен огън от страна на германците.

През това време пребиваваше в замъка на чешките крале все още онзи малък човек, който един път завинаги беше решил „никога да не отиде срещу Англия“ и който се утешаваше с извинението, че е бил „предаден от Франция“ в момента, когато неговата държава беше продадена от Англия с мисълта, че Германия ще забрави за известно време своите колонии.

В историята на практическата дипломация едва ли би могло да се намери случай на толкова страхотно поражение на всички политически комбинации и извъртания, които се превърнаха за няколко часа в ловките ръце на нашия пръв външен министър и на втория президент във въже, на което беше обесена държавата.

„Ние не предполагахме, че Западът е толкова морално пропаднал“. Това заключение на държавния глава на чехословашката държава след мюнхенския договор сочеше на слабата преценка на Европа с оглед на нейното морално здраве, на онази Европа, която се хвалеше постоянно със своята свобода, демокрация, със своя напредък и хуманност.

Д-р Едуард Бенеш каза на 2 октомври 1938 год. следното: „Ние сме свидетели на залязване на Запада“. Това беше дефиницията за положението на европейските сили в момента, в който нашата малка демократична държава, изоставена от демокрациите на целия свят и от прононсираните възгласители на напредъка, се разпадна.

След 20 години просто се сетиха у нас, че целият народ, заедно с държавата, бяха вървели в противоположна на общото развитие посока, че се бяха возили на колата на умиращата култура и на изчезващия стопански ред.

Една практическа и жива политика се определя според резултатите, а не според грижливостта на плановете. Чехословашката политика се провали в решителния момент, както вътрешнополитически (малцинствената политика),

така и външнополитически (обвързване със западните демокрации, като защита срещу Германия).

Още в древността Тукидид обърна внимание на гръцките граждани върху това, че „силата на града не е нито корабите, нито стените, а мъжете“. В старата Чехословакия си бяхме набавили „кораби и стени“, обаче ни липсваха мъже. В народа имаше излишък от много интелигентни, много образовани и много трудолюбиви хора, но те нямаша способност да опростяват, да пестят сили и да предвиждат онова, което е присъщо на големите умове и водачи.

Фаустовски типове следваха често вагнерови типове, без божествен пламък и без чувство за посоката, в която тече времето. Под точното и трудолюбиво водачество на вагнеровите типове се копаеха в дълбочините свършени шахти - там, където обикновено липсват руди и с педантична точност се присаждаха дървета, които не дават плодове.

За вагнеровите типове, които водеха „научната“ политика, важи следното из „Бунтът на масите“ от Хосе Ортега и Гасет: „Напредващият либерализъм, както и марксисткият социализъм предпоставят, че това, към което се стремят - към едно по-добро бъдеще - трябва да се изпълни неуклонно и по необходимост, като астрономичен закон. Чрез тази представа, предпазени от собствената си съвест, тези две учения пуснаха кормилото на историята, спряха да бдят и загубиха бодростта и действието си. Животът по този начин им се изплъзна из ръцете. Той отхвърли напълно своето послушание. И днес той напредва по път или без път“.

Ако Масарик през световната война се беше опрял повече на Запада, отколкото на Русия, това имаше своите дълбоки причини. Изтокът, към който, освен Русия, принадлежаха още Турция и Австро-Унгария, се разширяваше под натиска на войната все повече. В него нахлуха новите идеи, като „демокрация“, „социализъм“, със своето право на работа, върху които малкият човек започна да изявява претенции. Обаче идеята за „демократията“ и нейния ред на Запад (главно в Америка, която беше изпълнила Масарик преди 60 години с възторг) дойде в Източна Европа след световната война много остаряла, удобна за злоупотребления и морално разкъсана. Облегната на паричния капитализъм на големите банки и тръстове, тя препятстваше внимателно, но изрично западните „демокрации“ и прогонваше истинския социален напредък.

Каква беше ползата от всички социални въведения, например, осигуровката за старост, когато работникът нямаше сигурността за постоянна работа и чрез това средства за редовни вноски? Даже днес, когато колелата на големите машини за въоръжение са в действие с най-голяма интензивност, когато мирните армии на Запада през последните години се бяха удвоили, безработицата не е

победена. Този „напредък“, който се предизвика от въоръжаването, никоя демокрация не обича да изтъква. Защото съвсем ясно би се видяло, че се касае за работа, при която държавата е клиент и че тази държава покрива задълженията по своите големи поръчки само със заеми. Тези заеми тя ще окачи на шията на идващите поколения. Ако колесницата на въоръжаването би спряла, биха загинали на първо място държавите на „плутократичната демокрация“, в които числото на безработните веднага би се покачило и за които не би могло да се предприеме нищо, защото мястото на разносните по въоръженията в бюджета ще се заемат от сумите за амортизацията на огромните държавни дългове.

В старата либералистична стопанска система отдавна скърцат зъбчатите колела, които носят надписи „демократична свобода на предприятията“. Това, което беше преди 60 години, днес отдавна вече не съществува. Западът надмина кулминационната точка на своя морален и стопански ред, когато световната война почука на неговата врата. При това той превъзхождаше Изтока, който със своя феодализъм и политически вкаменелости не представляваше действително сериозен противник.

След световната война ролите бяха разменени. Западът започна политически и стопански да замира, въпреки че успя да привлече в себе си 90% от световната наличност на злато. На Изток от Рейн започна с мъка да се работи върху нов обществен ред, който трябваше да настъпи при съвсем други условия от онези, които се считаха за идеални преди 60 години, когато нямаше електричество, мотори и нямаше образовани и интелигентни работни маси. Световната война ускори с едно или няколко поколения изчезването на старото феодално наследство на Изтока и разшири значително разрушенията в реда на демократическия либерализъм, който беше в период на западане. При отстраняването на остатъците от голямата война, Изтокът изпъкна със своя обществен и национално-стопанския ред, в който службата към обществото предхождаше дълга към личността, Масарик се бори през 1914 год. против панславистките фантазори, които вярваха в Изтока. Когато на 2 октомври 1938 год. д-р Едуард Бенеш призна, че ние „сме свидетели на пропадането на Запада“, той каза предупредителни думи по адрес на новите фантазори, които приемат, че Западът би могъл да има още някакво влияние при оправяне на работите в Средна Европа. Да, Западът може да окаже на нас и на другите нации в Средна Европа голяма услуга, която се състои в това, да не се намесва между нас и германците и да се откаже тук от своите гешефти и спекулации.

Двадесет години подред ние скромно следвахме неговия съвет. Двадесет години подред ние му плащахме скъпи данъци за освободението. Двадесет години подред ние слагаме нашата съдба със сляпо доверие в ръцете на Запада. Последният ограби самостоятелността на нашата държава, след като му служихме двадесет години като средноевропейска мухоловка за германците.

„Ние не предполагахме, че Западът е тъй пропаднал морално“, беше казал д-р Едуард Бенеш на 1 октомври 1938 год. Той заплати за това, че не можа навреме да предположи, а с него плати и целият народ. Днес няма какво вече да предполагаме. Ние знаем днес и сме го изпитали, че **Западът е пъклено средище на най-съмнителна политика, която не се интересува за човечеството и за човещината, тя държи повече на златните кюлчета и поставянето им на сигурно място.**

Който предателства веднъж, предателства и втори път.

III.

Преди четвърт век, в началото на световната гойна, чешкият народ се присъедини към една групировка с по-голяма жизнена сила, каквато представляваше Западът, срещу Австро-Унгария, която като Русия и Турция, беше съставна част от феодалния Изток.

Обикновено новите сгради изникват там, където са съборени най-старите и невъзможни постройките. Значи, можеше да се предположи, че на мястото на старите държавни организми биха изникнали нови обществени образувания, които отговарят най-добре на развитието и нуждите на новите хора, които световната война беше въоръжила със самосъзнание и характер. Онзи, който четири години е държал оръжие в ръка и който четири години е гледал в лице смъртта, трудно става роб.

Поколениято от войната на войниците от фронта започна все повече и повече да овладява управлението на Европа и да създава нова стопанска система. Смяната на господстващите кръгове се извърши по естествен начин върху развалините на отслабените от старост държави, които се простряха първи под тежестта на войната. През 1917 год. военното поколение завзе властта в Русия, през 1922 год., когато Мусолини влезе в Рим и Кемал победи гърците в Мала-Азия, военните поколения в Италия и Турция поеха ръководството.

В това време двете половини на Европа бяха изправени една срещу друга: дойде се до сблъскване между две схващания и две стопански системи. Европа има заедно с Русия над 500 милиона жители. Германия, Италия, Русия и Турция образуваха през 1933 год. един блок с повече от 250 милиона жители. Другите, с приблизително същото число жители, бяха Франция, Англия, Испания, Полша, дунавските държави, Балканът и скандинавските държави.

Онова, което се проведе в Русия с големи ужаси и с тежки стопански загуби, се проведе в Германия в разстояние на 15 години с пълен ред, военно точно и без

да се причиняват значителни загуби на националните блага. Това, за което на Русия бяха необходими 22 години, Германия го постигна в 6 години. Частният капитализъм беше освободен от самовластието на предприемачите и от плякосване от страна на производителите. Нему беше надянат държавният хомот и той беше впрегнат безпощадно, но с хладнокръвна предвидливост, в служба на държава и народ.

Динамиката на германската националсоциалистическа и на фашистката революции имаше голямо влияние както върху останалата част на Средна Европа, така и върху Западна Европа. След 1933 год. започна систематично ликвидиране на френско-британските протекторати над Балкана, дунавските държави и Полша. Когато през 1918 год. Турция и Австро-Унгария бяха разгромени военно и политически, френско-британските сили проникнаха през Солун в Балканския полуостров, оттам в дунавските държави, по-нататък към Елба чак до р. Висла. Както споменахме вече в първата глава, на мястото на развалините на Австро-Унгария и Западна Русия изникнаха редица нови държави, които бяха много зависими от Запада, както политически, така и стопански.

Големият интерес на Запада през 1918-1920 г. към източната част на Средна Европа беше продиктуван не само от страха от съживяване на старата сила на Германия. Касаше се и за една още по-голяма опасност. Необходимо беше да се постави препятствие срещу комунистическа Русия, което не би допуснало сътрудничество между революционна Русия и робска Германия. Западът проникна в юго-източната част на Европа през 1918 год. по същия път, по който през XVI век бяха минали турците. Той дойде със своята либерал-демократична идеология в стопански и цивилизаторски много изостанали области, които напомняха в Дунавския басейн и на Балканския полуостров френските и британски колонии. Само отношенията в Бохемия, Моравия и Австрия напомняха Запада. Тук се чувстваше една близка връзка със западната култура.

От чешката област и Австрия надолу към юго-изток, с начало в Унгария и посока към Балкана, се увеличаваше примитивността на цивилизацията и същевременно с нея мюсюлманската обществена система, с нейното класическо безразличие и голяма пропаст между безплодното и непретенциозно управляващо съсловие и останалия назад народ.

От чешката област към изток, с начало в Полша, започваха и растяха белезите и остатъците от татаро-византийската култура, която е примесена с руска патриархална феодалистост. Двете области, както мюсюлмано-феодалната, така и руско-татаро-феодалната, не бяха докоснати от западната индустриална цивилизация, от която възкръсна идеологията на днешния демократичен либерализъм. Затова и тази идеология не намери в тези области годна почва, а и

след двадесетте години, през които нейните носители я описваха в колоните на вестниците, тя не се измени.

Удаде се на демократично-либералистичните теоретици да се преместят в Средна Европа само в следвоенна Германия, в Чехословакия и в Австрия. Особено тук Западът беше подкрепил своята политическа религия, защото тя трябваше да служи като противодействие на комунизма и което беше най-важно, срещу германския военен империализъм. Тук се оказа като най-добър левичарският антинационализъм и пацифистичният либерализъм. Това беше естествено. Където няма военна сила, не трябва да се противопоставя военна сила като противотежести или превъзходство. Там е достатъчно да се противопоставят две стопански сили, които се изразяват и определят от златните резерви и финансовия капитал.

В тази насока превъзходството на Запада действаше, естествено, унищожавашо. Чрез ловко откриване и закриване на кредита, чрез стопански договори и инвестиции в чужди области, се направляваше политическият живот на цяла Средна Европа от Париж и Лондон. Кредитната запушалка влияеше върху съставянето на правителствата в малките средноевропейски държави, върху техните вътрешно и външно политически дела. Това беше същата политика, която през третия век преди Христа правеше картагенската република в Средиземно море. Господството на семитската олигархия на заможни и влиятелни мъже владееше Картаген и недружелюбно се изправяше срещу новите хора и нововъведенията. Излизаше се от предпоставката, че тази олигархия има естествено право над траещото вече от две столетия господство над морето.

Големите финансови възможности, абсолютното превъзходство в Средиземно море, което беше океан за онези времена, голямата дипломатическа практика, вроденият семитски усет и дарба да преговаря, дадоха възможност на стария Картаген да натовари различни „съюзници“ на африканска земя, а Испанският и Апенинският полуострови да носят вместо него, поради глупости или подлости, товарите на войната.

Западните демокрации можаха, чрез кредитни операции и стопански натиск, да обвържат цели държави и народи много по-силно, отколкото това би могло да направи най-силната окупационна армия

Касаше се само да се предотврати опълчването на една военна сила срещу стопанската сила на Запада, която военна сила да се обляга на една друга стопанска система, имунизирана срещу стопанския натиск на банковия капитал в Париж, Лондон и Ню-Йорк.

С демократическия ред, който даваше свобода на словото, но отнемаше свободата на работа и живот, западните демокрации имаха големи мъчнотии в източно-европейската област, която живееше още с остатъците на турско-татаро-византийската и феодално-патриархалната самобитна култура, какъвто беше случаят с Унгария, Румъния и Полша. Тук примитивните и живеещи в оскъдица народи имаха голяма наклонност към комунистически бунтове. Поради тази причина, тук се прибегваше към мерки, които англичани и французи взимаха в своите колонии. Този метод се изразяваше в подкрепата на стари реакционни правителства да стъпят здраво на краката си и да държат народните слоеве с юзди - подкрепа, прилична на онази, която англичаните даваха и продължават да дават на индийските махараджи и раджи, за да господствуват над неграмотния мравуняк от туземци. Стари ръководещи родове и съсловия се оставяха по-лесно да бъдат корумпирани.

Демокрацията, която ние така ценихме, се представляваше на Запад след световната война от класата на капиталистите, живеещи от капитала, вложен в предприятия, които те не ръководят, или от заеми, отпуснати на правителства или на обществени чуждестранни или родни организации. Тези големи капитали влияеха върху общественото мнение чрез пресата, която беше тяхна собственост или субсидирана от тях.

Във времето, когато Германия се обяви за демокрация и попадна под натиска на западните ѝ последователи, когато за 6 милиона германци нямаше работа, се появи през 1931 год. националсоциалистическата работническа партия с нейната програма, чийто водач беше създал радикален план за освобождението на Германия от демократическото кредитно робство.

Динамиката на германската, италианската и руската социални революции доведе в течение на последните 5 години по-нататъшното разделяне на онази част на Европа, в която царуваше редът на демократичната плутокрация. През 1938 год. източната част на Средна Европа, значи, една област със 100 милиона жители, попадна под контрола на Германия и Италия. На запад 25 милиона испанци избягнаха френско-английския контрол. През 1933 год. Европа беше разделена на две групи: едната група, свързана със старата плутократична система, другата - с тоталитарната такава. През 1938 год. се очерта ясно, че граничните със Запада страни се отвърщат от Англия и Франция.

Наместо две групи от държави, налице бяха три:

- а) тоталитарни: Германия, Италия, Русия и Турция, с 260 милиона жители.
- б) демократични: Англия, Франция, Скандинавия и т. н., с кръгло 120 милиона жители.

в) на кръстопът: източната част на Средна Европа и Испания със 140 милиона жители, където тоталитарната стопанска система печелеше все повече почва и където както политическият, така и стопанският Запад започна от 1938 год. на напуска своите силни позиции.

Светът на стария стопански либерализъм се намираше в отстъпление. Той беше изненадан. Той не очакваше, че германският националсоциализъм, и италианският фашизъм и руският комунизъм ще се наложат с такава ударност и в стопанската област.

Демократическите идеи, които бяха впрегнати в колата на неплодовития паричен капитализъм, обикаляха тежко засегнатата от световната война Европа. Навсякъде господстваше убеждението, че световният мир е осигурен поне за две поколения и че Германия не ще се съвземе скоро от Версайския договор, както и Русия от революцията.

Основният стълб за колективен и индивидуален морал е радостта от работата. Демократическият капитализъм беше отнел радостта от работата, ограбвайки на милиона хора техната работа, а там, където даваше работа, постоянно омаловажаваше нейната стойност.

Демократическата стопанска система отне на парите тяхната твърда цена, но още повече разтърси тя здравата стойност на работата.

Думи и дела! Тези две понятия не можеха да се съгласуват със скърцането на либералната стопанска система. Който беше работил, не притежаваше нищо, за което би могъл да благодари, защото до изтощение е гребал вода с продупчена лъжица. Който, пък се беше молил, вярваше в справедливостта, а тя липсваше в демократическата система по отношение на работата и възнаграждението.

Демократическият капитализъм не възнаграждаваше нито геройството, нито службата към общото, а само умността и егоизма. Той създаде благородници, които бяха спечелили своите несметни богатства не чрез делата си във войната, а чрез изтънчено пиратство в борсови и финансови спекулации. Най-големите блага в демокрациите са били действително откраднати под закрилата на либералистичното законодателство.

Голямата средноевропейска социална революция се погрижи за възстановяване на старите граници между добро и зло, за възкръсване на старите добродетели, за възобновяване вярата в хората и в Провидението.

Чешкият народ, като младо растително стъбло, жадно всмукваше всичко, което приличаше на красота, благородство и сила. Обаче някои неща, които се

представиха за красиви, не бяха благородни и не се превърнаха в сила. Затова преживяхме голямо разочарование по време на политическото напрежение през 1938 год.

Ние вярвахме в благородството на западните демокрации тъй, както едно малко дете вярва в дядо Коледа.

Ние не бяхме видели онази алчна, търговска и користна страна на западния свят, която признаваше само онези приятелства, които и' донасяха установени стопански и политически печалби.

Понеже през 1938 год. на Запад вярваха, че между нова Германия и нова Русия лежи непреодолима пропаст, нямаше основание Западът да отслабва Германия и да предаде по такъв начин превъзходството на Русия. Затова, когато дойде часът да се изпълнят верността и задълженията, на Запад нямаха желание да се борят за идеали, щом не биваха засегнати британските политически кръгове в Азия.

IV.

Възкръсналата от небитието германска световна сила се подготвяше за поход в Средна Европа, какъвто Австрия беше направила след нападението на турците. Третият германски Райх, който, въоръжен с огромна енергия, е в състояние да удовлетворява нуждите на едно три пъти по-голямо държавно образувание, избра, естествено, за своето разширение посоката с най-малко съпротивление и последното се оказа налице в областта на малките държави, изникнали из развалините на Австрия и Турция.

Формата на бившата Чехословакия беше установена чрез Версайския мирен договор. Нейните държавници изтъкваха следните съображения: нито европейският Запад (Франция с Англия), нито европейският Изток (Русия) биха допуснали Средна Европа да се завладее с меч и обедини от Германия, защото последната би могла от това положение да се разшири към вътрешните линии, първо по посока на Запад, а след това към Изток.

Затова нашите държавници бяха твърдо убедени, че главно Западът няма да позволи да бъдем погълнати от Германия. Полезността на демократична Европа осигуряваше нашия стабилитет в Средна Европа.

Понеже нашето отношение към националсоциалистическа Германия не беше обективно, естествено беше, че ние с удоволствие слушахме и четяхме това, което за Германия се показваше в лошата му и измамническа страна. Всяка книга, всеки памфлет, в който проличаваха грешките и недостатъците на днешна

Германия, се превеждаше у нас и издаваше. В противовес на това беше забранено да се издават книги, които характеризираха обективно или със симпатии националсоциалистическа Германия,

Ние познаваме израза на Масарик върху германския империализъм, който старият демократ поставя като един гръко-римски спор, като национален и културен антагонизъм. Но при това се забравяше, че срещу римския колективизъм и националната дисциплина трябваше да се поставят гръцката недисциплина и националната анархия. На гръцкия идеал за свобода отговаряше римският идеал за държава. Гръцките междуособици, политическите размирици и техните безчестия трябваше да отстъпят място на „Пакс Романа“, с неговата сурова военна праволинейност. Никой друг освен Демостен не беше видял тогава ужасното разложение на гръцкото общество, което беше изградено върху демократичността на дребнавия егоизъм и върху хитростта.

Ние не признахме недостатъците на демокрацията и новата национал-социалистическа Германия отъждествявахме със старата Германия на кайзера. Бидейки теоретически верни на интересите на малкия човек, ние проявихме същия интерес към тежкия капитал на Запада. Нашето насочване към социализма не беше заблуждение. Заблуждение беше само това, че ние считаме за социализъм това, което не беше социализъм или беше само така озаглавено.

Лозунгите за право на самоопределяне и за културна свобода бяха лозунги на левичарите. Понеже тези лозунги заплашваха нашите граници, установени чрез Версайския и Трианонския договори, ние се опитахме предпазливо, но упорито да ги саботираме, наблягайки на това, че лозунгът за самоопределение на германския народ е само прикритие на новия германски империализъм.

В теорията на Масарик за хуманитета ние трябваше да бъдем мост между Запада и Изтока. Действителността, обаче, беше друга. Развитието на Европа след световната война не се стремеше към общо разоръжаване и сдобряване между победители и победени, а напротив, възобнови старото потенциално напрежение. При тези обстоятелства, мостът, който демократична Чехословакия трябваше да представлява, се превърна в преграда. Понеже Западът не се грижеше за една равностетка със следвоенна Германия, той не можеше да проявява особен интерес към Чехословакия, която търсеше такава равностетка.

Обвързани чрез мирните договори и по-късно чрез съюзническите такива, ние ставахме все повече и повече преграда за германското напредване към юг, към дунавските области, към Предна Азия. На Елба и на Дунава Чехословакия образуваше предните постове за каналите на Черно море. Тази военна задача в

услуга на Запада ни поставяше в противоречие с мисълта за самоопределянето на народите, която важеше за всички, но не беше за Германия.

Ние не съзнавахме добре, че има разлика между това, да бъдеш преден пост на един стар свят и такъв на един нов свят. Ние искахме да работим за изграждането на нова Европа. Искахме и на Русия да предоставим известна част в това отношение. Но Германия не трябваше много да мърда, това ни плашеше. В края на краищата ние се намерихме между германския тоталитарен и руския тоталитарен натиск. Под тежестта на този двоен натиск, Западът започна да опразва Средна Европа и ние се превърнахме от съзнателен преден пост в положението на заден пост на победителите от световната война.

Ние повторно не се съобразихме с Масарик, който казва: „Във всеки случай, нашето положение в Средна Европа и нашата малочисленост ни принуждават да водим внимателна, предпазлива, но в никакъв случай не хитра политика - времената на политическите хитрости минаха и никога не доведоха до истинска полза“. Практически това означаваше, че ние не трябва нито с добро, нито със зло да се обвързваме с държави, които, при строго определени обстоятелства, биха се отказали от своите интереси в Средна Европа.

Нашите предшественици от опит знаеха много добре, че една постоянна и неизменна вражда с германския Райх би довело със себе си унищожаване на чехите. Чешко-германската борба завърши навремето така, че бохемските князе, изоставени от съюзниците и от „Обществото на народите“, което се наричаше Църква, влязоха в съюза на германската държава като най-големи, военно най-силни и политически най-свободни господари. Бохемските крале станаха накрай германски кайзери и Прага стана столицата на Средна Европа.

Така както не бяхме разбрали накъде крачи развитието на Средна Европа в Запада, така и не съзнавахме, че ролята на преграда срещу световна сила с голяма военна традиция може да бъде играна само от една военно силно очертана държава, Нашият народ е и беше храбър. Обаче демократическият пацифизъм, с който беше хранен двадесет години, направи от чешката мечка добросърдечен вегетарианец.

Разлагането, което започна след световната война в западните демокрации, трябваше да се разшири в малки размери във всички страни, които бяха под техно влияние, значи и в източната част на Средна Европа. С тази тежест нашата политика между тоталитарните сили, които нахлуваха все повече и повече в източната част на Средна Европа, можеше да се движи много трудно. Масарик беше казал един път, че нашата задача е да уравнивяваме натиска на Германия, Русия и Италия в Средна Европа. В действителност ние не следвахме тази политика, а замествахме Запада в Средна Европа и към гореспоменатите три

натиска ние прибавихме един четвърти, западно-европейският, който искахме накрая да съединим с руския натиск, за да спечелим превъзходството над германския и италианския.

Западната политика, която правехме от световната война насам в Средна Европа, имаше успех дотогава, докато в Европа съществуваше само една мощна армия с голяма въздушна флота - френската армия. Разоръжената Германия беше държана в Средна Европа в напрежение от Малкото съглашение и от Полша, които се връзваха като клин между Германия и нейната съюзница Русия. Временното разделяне на Германия от Русия в Средна Европа беше прекъснато от френската съюзническа система. За преградата между Русия и Германия вече не беше проявен интерес. Русия, от своето странично положение, възпрепятстваше напредването на Германия в Предна Азия, възпрепятстваше напредването на Германия в Предна Азия, а Германия, от своя страна - напредването на Русия към чехословашките предни постове върху гребените на Судетските планини започна да изчезва.

Трагедията, която чешкият народ трябваше да преживее в последно време, се дължи на противоречието между неговата историческа опитност и безграничната благодарност към Запада. Известна отговорност носи и Масарик, който направляваше след световната война нашата външна политика. Нашата френска ориентация трябваше да носи произхождащите от това последици. Франция се страхуваше от Германия, която можеше да си възвърне пак Елзас и Лотарингия. Френският страх от Германия беше внушен и на нас. Ние живеехме с представата, че всяко нападение от германска страна срещу Франция е същевременно нападение и срещу нас и една подкана за борба. Френско-германските отношения си приличаха като две капки вода с чехословашко-германските. Нашата германска политика беше месечината, в която се отразяваше слънчевата светлина на германската политика, която в момента беше меродавна в Париж.

През 1876 год., значи, преди 63 години, младият Масарик се противопостави енергично на Функ-Брентано, който виждаше опазването на човечеството и на неговата култура в съюзяването на славяните с французите. Масарик писа навремето си следното: „Едно такова съюзяване би било политически полезно, може-би за французите в сегашно време (след Седан). Онзи, който пише днес върху бъдещето на човечеството, не бива и не може да не вземе предвид големият германски народ. Функ не познава чехите и не ни познава като съединително тяло между германизма и славянството. Ние славяните имаме всичко, което е станало от нас, от германците, а не от французите“.

Когато Масарик забеляза, че Австро-Унгария не ще се задържи за дълго, той започна да размишлява над въпроса, как би могла възобновената чехословашка

държава да се вмъкне в нова Европа. Той виждаше две големи промени: отношението към Германия и към останалите славянски държави. В своята „Световна революция“ от 1925 год. той обърна внимание върху това, че подбудите за създаването на една австрийска държава произхождат от нашите предшественици от времето, когато се появи турската опасност. Той се спря също и на обстоятелството, че „германците ни заграждат от три страни. Още от стари времена те упражняват натиск към изток и юго-изток. Ние, подобно на всички други европейски народи, насочваме нашето внимание към изток и юг“. Масарик не искаше да възпира „германския поход към изток“. Той имаше само желанието това да „не бъде много сурова борба“, значи, едно сътрудничество, един съвместен поход към юго-изток.

Когато Масарик, обаче, през 1923 год. в двореца на Елисейските полета в Париж заявяваше: „Ние сме искрено задължени на Франция и ще останем такива, тя може да разчита на нас, както в добри, така и в лоши дни“, той влезе в противоречие със своите схващания относно уреждането на германо-чехословашкото сътрудничество в Средна Европа. Едно беше ясно: ние не можехме да сбlijим Франция с Германия, обаче Франция можеше при тези условия винаги да ни изправи срещу Германия. Има, обаче, още една основна грешка в нашата средноевропейска политика, за която сме отговорни: именно, ние бяхме на мнение, че Франция ще води в Средна Европа същата политика, както Англия, или по-добре казано, че Англия ще се нагоди към политиката на Франция в Средна Европа.

Обаче третата голяма грешка на Масарик беше приемането на границата, която той остави да бъде определена във Версай за нашата свободна държава откъм запад. Ако тази граница беше установена въз основа на принципа за правото на самоопределяне на народите, нашата обща държава на чехи и словаци не би трябвало да дава подслон в своите граници на 3 милиона германци и $\frac{3}{4}$ милион унгарци. Според правилата на справедливостта, би трябвало на двете страни на границата да има по еднакво число малцинства.

Народностните граници имаха за нас два големи недостатъка. По такъв начин ние бяхме една много по-малка държава с военно неудържими граници. Спазването на принцип за самоопределение при създаването на Чехословакия повлече след себе си увеличаване областта на следвоенна Германия и сломяване на военното съпротивление на Чехословакия. Нито едното, нито другото беше угодно на Франция, която се подготвяше за една война на германското отмъщение и затова се нуждаеше от една колкото се може по-слаба Германия и колкото се може по-силни свои съюзници.

Съюзът с Франция, който беше сключен на живот и смърт и нашите исторически граници, всичко това имаше здрава стратегическа връзка.

Интересите на Франция биваха съблюдавани, обаче интересите на Чехословакия биваха недоглеждани, а Чехословакия трябваше рано или късно да уреди сметките си с Германия. Франция ни гарантира границите на нейните средноевропейски укрепления, които се обслужваха от чехословашката армия.

Обединението на Европа в една голяма федерация, каквато я мечтаеше Масарик, беше невъзможно върху плоскостта на мирните договори и на Обществото на народите, което закриляше тези договори.

При това се съзнаваше опасността, която заплашваше държавата, поради това, че тя се облагаше върху западния капитал. Затова ние се помъчихме да бъдем, колкото се може по-независими от него. Това се знаеше много добре на Запад и поради тези причини не ни обичаха много, въпреки че, според неговото мнение, ние бяхме една стопански добре ръководена страна. За Запада ние нямахме капиталистическа стойност, а само стратегическа. Западът можеше да има от нас само военни предимства, когато това отговаряше на неговите планове и то пак само в случай на война, понеже в състезанието за въоръжение ние не бяхме принудени да купуваме нищо от чужбина, в противовес на други средноевропейски страни.

От това, което споменах досега, може да се види, че ние крепихме нашето съществуване върху ръководещото място на Франция в Европа с обоснование, че ще защитаваме нейните военни интереси в Средна Европа. В момента, обаче, в който Франция загубеше своето челно място в Европа, или се откажеше от своите военни интереси в Средна Европа, Чехословакия трябваше да бъде кораб без мачта, кормило и котва.

Външната политика на бившата Чехословакия на страната на Франция водеше към война срещу Германия или до ликвидация на държавата, ако Франция би била много слаба, за да води война срещу Германия. Единственото спасение лежеше в това, че можеше да се успее да се създаде от източната част на Средна Европа един здрав блок от държави, преди Германия да пристъпи към отмъщение за Версайския договор. Това не успя. Франция нямаше смелост да води война с Германия и нашата държава изчезна.

Масарик се бори срещу политическите хитрости, но никоя друга политика не си служи толкова с тях, колкото нашата. Тези хитрувания ни заградиха най-сетне с толкова много договори, обещания и обвързващи задължения, че не бяхме вече в състояние да се движим.

Нашето демократическо послание постигна това, че най-различни емигранти от Полша, Унгария, Австрия и Германия намериха своето убежище в

Чехословакия. Те бяха най-отбраните ни информатори за нашите „недемократични“ съседи.

Николо Макиавели сочи в *Discorsi ropta la prima deca di Tito Livio*¹ колко опасно е да се вярва на мъже, които са прокудени от родината: „Тези хора, от копнеж за връщане в родината, вярват много неща, които не са верни. Към него прибавят още много, каквото сами са си измислили, така че това, което вярват, и това, което ти разправят, ще ти вдъхнат неоснователни надежди. Ако сега ти се ослониш на тях, ще си създадеш излишни разходи или ще бъдеш въвлечен в война, в която ще загинеш“. Като примери Макиавели сочи Темистокъл, който въвлече Атраксеркс във война с Гърция.

Националсоциалистическа Германия води от 1933 год. война с един малък, но стопански мощен и политически влиятелен народ, който няма собствена държава, но затова пък има из цял свет своите пълномощни министри, консули и доверени хора. Войната на Германия с еврейския народ влезе в 1938 год. в шестгодишнината на своето траене. Тя се води от двете страни безмилостно. Евреите си служеха с най-рафинираните оръжия, с които могат слабите да си служат, германците - със своята сила. Германското намерение беше да се очисти Средна Европа от евреите и това имаше, безспорно, голямо влияние върху положението в Средна Европа. Всички планове за спасяване на източната част на Средна Европа от германците бяха същевременно планове за спасяване на живущите в тези области евреи.

В Полша, Унгария, Австрия и в Чехословакия живееха в началото на 1938 год. приблизително 7 милиона евреи. От тях 4 милиона в Полша. Чрез присъединяването на Австрия и Чехословакия под германска власт минаха около 1 милион евреи. Те загубиха, както правата си, така и имуществата си.

Масарик не обичаше евреите, не го и скриваше, обаче той беше против тяхното преследване и ги защитаваше. Да се бориш против антисемитизма беше у нас белег на добро демократично държане, макар и да не можехме да простим на евреите, че точно те по време на австрийското владичество бяха най-големите германизатори на нашия народ, особено там, където се явяваха като тежки индустриалци и работодатели.

Еврейските бежанци от Германия добиха у нас чехословашко поданство, улесняваха ги в работата и им намираха работа. Казах вече, че еврейството стана аристокрацията на индустрията, както войниците бяха благородници на феодализма. Катастрофата от 1918 год. пропъди австрийската аристокрация от политическия и стопански живот в областта на Чехословакия. Чешкият народ се

¹ Беседи върху първите десет глави на Тит Ливий – бел. ред.

водеше от малки хора, които никога не бяха сънували, че един ден ще станат министри или законодатели. В новата чешка управляваща класа евреите, безспорно, си осигуриха много влиятелно място.

Унищожителният удар, който Водачът и райхсканцлер нанесе на евреите в Германия, мобилизира и евреите в Чехословакия, и те почнаха да подготвят чешкото обществено мнение за суровата борба срещу нацизма. Евреите разпространиха у нас най-отвратителните съобщения за националсоциализма и подобни сигурни предричания за скорошното разпадане на германския Райх.

Методът беше правилен. Чехът винаги е обичал да играе ролята на Месия и на богоборец. Съсредоточената пропаганда създаде у нас великолепно представи за нова Германия, която, според тях, беше бунтовнически насилник и търговец на роби.

Западните демокрации, където банковият капитал имаше решителна дума и евреите голямо влияние, разрешаваха своите интереси в Средна Европа, от една страна, според нуждите на тежкия банков капитал, от друга страна, според интересите на преследваните евреи. Нуждите на тежкия банков капитал не винаги се покриваха с интересите на евреите.

Влиянието на евреите беше чувствително и по време на втората република, когато старата Чехословакия беше заменена с умалената Чехо-Словакия. Че тази Чехо-Словакия не се присъедини плътно към Германия, а продължаваше да гледа към Запада, неотказвайки се и от безценните съюзнически договори с него, корени своите дълбоки причини в голямата война срещу евреите, която се намира в седемгодишнината на своето траене.

Преследваните евреи търсеха всякакъв род съюзници, малки и големи народи. Чешкият народ, предполагайки, че служи на хуманизма и на напредъка, прие ролята на предно укрепление, което, в случай че Западът се откажеше от всички интереси тук, трябваше да спаси еврейските интереси.

V.

Когато картата на Европа и на останалите части на стария свят беше разделена, движението на уморените и изтощени от войната маси, които гледаха към Изтока, където през 1917 год. беше избухнала комунистическата революция, беше за победителя по-голяма опасност. Казах вече, че през 1918 год. интересът на Запада към Средна Европа се диктуваше от страха за германското военно съживяване, обаче, по-опасна от новата германска армия беше революционната зараза от Русия, срещу която всички трябваше да се отбраняват.

Тогава дойде критичният момент през 1919 год., когато украинците от Източна Галиция се отдръпнаха, под натиска на червената армия, на запад и когато комунистите, начело с Бела Кун, владееха положението в Унгария. Имаше опасност, че руската червена армия и унгарската червена армия ще се съединят и по такъв начин революционната чума ще стигне средата на Европа, откъдето би могла да се пренесе в Австрия, по всяка вероятност и в Италия и Южна Германия.

Комунистическа Унгария беше завзела тогава карпато-руската Украйна², през която минава старият път от унгарските степи, през така наречения „Татарски проход“, днешният проход Ушок, към южно-руските степи.

Тогава главното командване на съюзниците реши, че на този „Татарски проход“ трябва да се струпат, колкото се може повече от надеждните сили на Средна Европа и че защитата на тази врата не може да бъде предоставена за по-дълго време на заподозрените унгарци. Надеждни сили бяха полските, чехословашките и румънските. Ако карпато-руската Украйна се беше присъединила към Румъния или Полша, в такъв случай не биха могли да се използват чехословашките сили срещу натиска на руските червени. Поради тази причина, карпато-руската Украйна беше присъединена като автономна област към Чехословакия. Процепът, през който духаше опасен вятър от руските степи към Средна Европа, беше снабден с кепенци от обединените полско-чехословашко-румънски сили, каквито жителите на тези три страни, надминаващи 50 милиона души, можеха да дадат.

Поради това, че към страните на бохемската корона, историческите страни Бохемия и Моравия, бяха присъединени Словакия с карпато-руската Украйна, се измени цялата средноевропейска геополитическа структура. Така както бохемските страни, обитавани от $\frac{2}{3}$ чехи и $\frac{1}{3}$ германци, представляваха географско цяло, така и областите на унгарското кралство образуваха едно географско цяло, където унгарците възлизаха на половината от населението. Втората половина беше славянска и румънска. Граничните планини на бохемските страни се обитаваха от германци, а граничните планини на Унгария - от славяни и румънци. Бохемо-моравската област от планината насам беше изложена на германски натиск, а унгарската област на словашки натиск.

Чехословашката държава през 1920 год. имаше две задачи в стратегическо-политическите изчисления на Запада:

- 1) да противостои на натиска на германизма на запад и
- 2) да противостои на украинско-руския натиск на изток.

² Закарпатската област – бел. ред.

Правото за самоопределение ние (а с нас и Западът) признахме в унгарската област, но му се противопоставихме в Бохемия и Моравия.

Дунавската област и Балканът трябваше да бъдат защитавани срещу два натиска: на германския от запад и на руския от изток. За тази цел беше създадена една верига от малки държави от Швейцария до Черното море, покрай Алпите, Судетските планини, Карпатите и Зибенбургските Алпи. Германският натиск трябваше да засегне първо Австрия и Чехословакия, а руският - Чехословакия и Румъния.

От Дрезден (през северната граница на Чехословакия) до Будапеща беше също тъй далеко, както от Русия до Каменец Подолски.

Чрез присъединяването на Словакия и Карпато-Украйна³ към Чехословакия за централното правителство изникнаха големи административни и военни разноси. Словакия, заедно с карпато-руската Украйна, ни насочи военно към Унгария на юг и към Русия на северо-изток. Това означаваше разделение на гарнизоните и построяване на съобщителни средства.

Според преброяването през 1921 год., бохемските страни имаха 10 милиона жители върху 80 000 кв. км. Словакия с карпато-руската Украйна имаха 3¹/₂ милиона жители върху 60 000 кв. км. От 13¹/₂ дивизии от чехословашката мирновременна армия в Словакия и карпато-руската Украйна квартируваха 5¹/₂ дивизии, докато в областите на Бохемия и Моравия имаше 8 дивизии. В Бохемия, където живееше половината население на цялата държава, имаме само 5 дивизии. В Моравия, в Словакия и в карпато-руската Украйна, в които беше разпределено останалото население, се намираха, обаче, 8¹/₂ дивизии.

Понеже Полша, след войната с Русия през 1920 г., не беше овладяла още напълно Галиция, беше ясно, защо младата Чехословакия трябваше да насочи главното си внимание на изток към Унгария, както и към Русия, която беше отдалечена от най-източната част на карпато-руската Украйна само на 140 км. Опасността, която заплашваше останалата част от Средна Европа от страна на Германия, беше общо взето малка, докато Франция държеше през 1926 год. своите гарнизони на източния бряг на Рейн. Когато обаче, през 1930 г. Франция оттегли своите гарнизони от Рейнската област, военното положение на Чехословакия коренно се измени. До 1926 год. разстоянието между френските войски и територията на Чехословакия възлизаше само на 200 км. До 1930 год. то нарасна до 250 км. След като французите опразниха след 1930 год. германските области, разстоянието стана 300 км. Когато през 1936 год. германските войски завзеха левия бряг на Рейн, разстоянието се увеличи на 350 км., защото френската

³ Отново се има предвид Закарпатската област – бел. ред.

армия не можеше да премине Рейн, преди нейното северно крило да завземе височината на новата фронтова среда. През 1938 год., когато Австрия беше присъединена към Германия, разстоянието от чешките сили до френските се увеличи на 400 км.

От 1926 год. до 1938 год. оперативното разстояние между чехословашката и френската армии, значи, се удвои.

Нашата военна сила в полза на Франция възлизаше през 1926 год. на 15 дивизии. През 1930 год. бяха 20 дивизии. През 1935 год. бяха общо 30 дивизии, а през 1938 год. даже 40 дивизии. В сравнение с Русия, която преди войната беше задължена да се притече на помощ на Франция с 800 000 щика, които трябваше да нахлуят в Източна Прусия, през 1938 год. нашата помощ за Франция беше по-голяма.

През 1914 год. 30 руски дивизии бяха отдалечени от Франция на 1000 км.

През 1938 год. 40 чехословашки дивизии бяха отдалечени от Франция на 400 км.

Що се касае до германските сили, тяхното число растеше много по-бързо, отколкото у нас и във Франция. Ако причислим конната дивизия към пехотните части, тогава Германия имаше:

През 1914 год.	преди войната	60 дивизии
През 1914 год.	по време на войната	120 дивизии
През 1917 год.		240 дивизии
През 1920 год.		10 дивизии
През 1928 год.		18 дивизии
През 1933 год.		24 дивизии
През 1935 год.		36 дивизии
През 1938 год.	преди аншлуса	53 дивизии
През 1938 год.	след аншлуса	60 дивизии
През 1938 год.	през есента	90 дивизии

Франция имаше в края на 1937 год. на европейска земя 40 дивизии. От тях 10 бяха цветнокожи и 10 конни дивизии. Ако причислим към тях тогавашните 18 чехословашки дивизии, тогава съединените френско-чехословашки сили и германските бяха равни. На германска страна имаха, при същата мобилизационна интензивност, предимството на „вътрешната линия“, което с

довършването на „Зигфрид“ растеше. Превъзходството над германската сухопътна сила не можеше да се постигне нито от Полша, нито от Русия.

Германия имаше своите централни позиции върху „вътрешната линия“, разделяше чрез това френските сили от чехословашките и можеше да се реши да нападне или първо Чехословакия и да се защитава от към Франция, или да нападне първо Франция, а да се отбранява откъм Чехословакия. Поради това, както френската, така и чехословашката армии би трябвало от самото начало на войната да минат в нападение срещу Германия. Франция би трябвало да се устреми, колкото се може по-бързо и ефикасно срещу Германия, ако последната би нападнала първо Чехословакия и също така би трябвало да бъде в офанзива, веднага щом Германия нападне Франция.

Модерната офанзива се изнася напред от моторите. За разлика от световната война, краката на пехотинците бяха вече недостатъчни. Затова се бях застъпил за най-голяма моторизация в сухопътните и въздушни части. Чехословакия не можеше без моторизирани сили по никакъв начин да се притече ефикасно на помощ на нападнатата Франция, а и френската армия не можеше без моторизация да ни дойде своевременно на помощ. Една пехотна дивизия издържа натиска на две неприятелски пехотни дивизии. Тя става, обаче, неустойчива, когато бъде нападната от една пехотна дивизия, подкрепена от танкове. Съзнанието, че неприятелят притежава бързи единици, трябва да доведе до друго прегрупиране на силите и до засилване на резервите.

Обстоятелството, че германските сухопътни сили бяха през 1937 год. също тъй големи, както френско-чехословашките сухопътни сили, не беше за нас благоприятен знак. За да спасим поне част от нашата територия, ни беше нужно превъзходство, както във въздуха, така и в моторизираните единици. И тук се криеше слабостта на оперативното френско-чехословашко сътрудничество, толкова по-чувствителна слабост, колкото повече се отдалечаваха изходните пунктове на двете съюзни армии.

Най-голямата мъчнотия се криеше във въздуха. Под водачеството на „народния фронт“, Франция изостана катастрофално зад Германия в строежа на въздушна флота. Когато през 1935 год. Франция се раздели от Италия, нейната военна хегемония на Европа пропадна много скоро. Най-бързо, обаче, във въздушното въоръжаване, защото апаратите остаряват за кратко време.

През 1938 год. във френската въздухоплавателна индустрия работеха 40 000 работника, с 40 часа седмична работа и поради това произвеждаха толкова, колкото 30 000 работника другаде. В британската индустрия бяха ангажирани в същото време 60 000 работника, а в германската, според руски сведения – 120 000 работника.

За 1939 год. руските предсказания изтъкваха, че бомбардировъчният залп възлиза във Франция на 1 500 тона, в Англия и Италия съответно по на 2 000 тона, а в Германия на 5 000 тона. При това чехословашката въздушна флота можеше да даде най-много един залп от 200 тона.

Европейското равновесие през 1938 год. беше разширено в третата насока, както по море, така и по суша. Ако приемем, че френската въздушна флота имаше бомбардировъчна способност „1“, в такъв случай отношението между въздушните бойни сили се развива, както следва:

През 1935 год. съюзената френско-чехословашка въздушна флота имаше слабо надмощие над германската (1,2:1). В края на 1938 год. германската въздушна флота имаше трикратно превъзходство над френско-чехословашката. От следната таблица се виждат резките изменения на въздушните бойни сили на Европа през последните 8 години:

Години:	1930	1933	1935	1938
Франция	1	1	1	1
Чехословакия	0,1	0,1	0,2	0,2
Полша	0,2	0,2	0,1	0,2
Англия	0,3	0,4	0,7	1,5
Русия (европейска)	0,5	1	2	3
Германия	0,2	0,5	1	3,5
Италия	0,5	0,8	1	1,5

Подобна картина се вижда и в областта на моторизацията на тежките бронираните единици, които бяха определени за пионерна работа. През 1935 год. Франция имаше около 3 000 леки танка, от които половината, наистина модернизирани, произхождаха от световната война. Но тези хиляди танкове в никакъв случай не изключваха по-тежките бронираните единици, които се употребяваха за оперативни задачи. Те придружаваха само нападащите пехотни дивизии.

До 1937 год. Франция нямаше нито една тежка бронирана единица, докато Германия имаше вече 4, а Русия даже 10 такива единици. Едва в края на 1938 год. Франция създаде две леки моторизирани дивизии и направи опит с една тежко-бронев дивизия. В Англия едва през пролетта на 1938 год. беше съставен план за постепенно моторизиране на британската експедиционна армия, която се състоеше от 6 дивизии. Това можеше да се осъществи най-рано през 1940 год. До

това време се очакваше германската сухопътна армия да се сдобие с 5 тежко-броневи корпуса от по 3 дивизии.

Значението на тежките нападателни единици, както по суша, така и по въздуха, растеше успоредно с трескавия строеж на все повече укрепления. Франция имаше от 1934 год. своята линия „Мажино“, която подобряваше постоянно. От 1935 год. и в Чехословакия се започна с укрепяването на границите. В Германия започнаха през 1936 год. със строежа на „западната укрепителна линия“ (Зигфрид), но до най-голямо напрежение се стигна през 1938 год., когато Водачът и райхсканцлер пристигна там с една армия от половин милион работници.

Двубоя на бронираните мотори с железобетона спечелиха през 1938 год. германците, защото прирастът на френските и чешките бронираны единици изостанаха по бързина далеч зад прираста на германските укрепления, особено на запад.

Хората не обичат да чуват неприятни новини. Необходима е смелост, за да се схванат размерите на неприятни обстоятелства. Ние дълго време не искахме да вярваме, че френската войска е била изостанала в своята програма за въоръжение. Особено съобщенията за лошото състояние на френската въздушна флота ни изненадваха; такива бяха съобщенията, които стигаха до нас в първата половина на 1938 год.

Превъзходството на германската въздушна флота, укрепленията на германската западна граница, изравняването на сухопътните войски, всичко това бяха неприятни неща, но още далеч не разнебитващи. Най-лошото, което правеше нашето положение много несигурно в оперативно отношение, причинихме самите ние с нашата неспособна средноевропейска политика.

Когато д-р Едуард Бенеш беше още външен министър, той каза при една сказка, че Чехословакия има всъщност две защитни средства. Първото от тях бил външният министър. Това беше свещена истина. Защото това, което една малка държава проиграе по дипломатически път, никой войник с цялата своя стратегия не може да поправи.

С Германия ние имаме една дълга обща граница, която отделяше бохемските страни (Бохемия и Моравия) на север от Пруска Силезия, а на юг от Австрия, която беше самостоятелна държава. Тези германски грабливи ръце можеха да се обезвредят стратегически, ако Полша и Италия биха били наши съюзници. Нашата дипломация изтъкваше, че Полша, като съюзница на Франция, макар и не като наша такава, трябваше да действа в наша защита, понеже Чехословакия покриваше нейния ляв фланг. Нашата дипломация беше

убедена също и в това, че Италия не ще допусне, Германия да премине през Австрия в похода си към Чехословакия. Докато Полша не е съюзница на Германия, върховното командване не можеше да нападне бохемските страни с големи сили откъм Пруска Силезия, защото с това би се дало възможности на Полша да нападне откъм гърба. Подобно беше положението при германско нападение върху южната граница на бохемските страни от Австрия. Германското командване трябваше първо да завладее Австрия, за да могат да се установят изходни позиции за офанзива срещу Чехословакия. Това, обаче, не можеше да стане без съгласието на Италия.

Нашата дипломация беше убедена, че и без военни договори в нейна полза поляците ще закрият северния фланг, а италианците - южния. Нашата дипломация не вярваше нито в едно германо-италианско, нито в германо-полско разбирателство. Тя значително беше подценила германската дипломация, която през 1934 год. чрез постигнатото разбирателство с Полша освободи пътя на германското командване към нашия северен фланг, а през 1936 година, чрез договора с Италия освободи пътя към нашия южен фланг.

Договорът със Съветска Русия от 1935 год. трябваше да замести голямата загуба, която бяхме претърпели с отдръпването на Полша от нашето северно крило. Обаче обстоятелството, че можехме да получим тази помощ само през Лондон, както вече споменах в първата глава на настоящия очерк, я правеше много проблематична.

Помощта на Русия, която имаше над 90 пехотни, 30 конни и освен това 10 броневе дивизии и една въздушна флота, еднакво голяма с германската, не беше за пренебрегване. Тя, обаче, предпоставяше у нас наличността на голяма смелост и готовност за жертви. За навлизането на руските сухопътни сили би трябвало по начало да се чака по-дълго време. Но, затова пък беше възможно да се получи бърза значителна въздушна помощ, за да се възпрепятства германската офанзива в западния край на нашата държава, който бихме желали да освободим.

Докато Австрия беше самостоятелна държава, беше ясно, че ще бъдем принудени, по време на борбата, да изпразним Бохемия и трябваше да гледаме да се закрепим на бохемо-моравските височини. Когато Полша освободи нашето северно крило и Пруска Силезия стана походен път за германските сили към Северна Моравия, необходимо беше да се поставят на германците препятствия по пътя под формата на силни укрепления. С техния строеж се започна през 1936 год. Обаче след присъединяването на Австрия не ставаше вече и дума за възможност да се задържим на бохемо-моравските височини. Не оставаше нищо друго, освен да се отстъпи до западните гранични гребени на Словакия.

Системата на нашите укрепления имаше три вида задачи. В чешко-германската гранична област тези укрепления трябваше да закрилят мобилизацията. Значи, тяхната задача беше да оказат няколко дни съпротива. Укрепленията на германо-моравската граница трябваше да прикриват отстъплението от Бохемия към Моравия и по-нататък до Словакия. Моравските укрепления от по-тежък тип трябваше да оказват съпротива няколко седмици подред. На словашката граница искахме да дочакаме пристигането на руските бойни сили и след това резултата от битката при Рейн в края на първия или началото на втория месец от започването на войната.

Когато през лотото на 1938 год. конфликтът с Германия беше вече назрял, тежките укрепления по южната моравска граница не бяха още готови, а и много малко беше работено върху укрепленията на западната словашка граница. Най-голяма опасност тогава ни заплашваше от Австрия, както по посока на Южна Моравия, така и по посока на Западна Словакия.

Споменах вече, че ако Германия би се намерила в положение на война с Чехословакия, Франция би дошла на помощ. Германското командване имаше, значи, избор: или първо нас да нападне и победи, или първо да се нахвърли срещу Франция. Докато не се намесеше Съветска Русия, за Германия би било по-изгодно, при конфликт с нас и Франция, първо да срази Франция. В такъв случай Чехословакия би сложила оръжие без никаква по-нататъшна съпротива. Най-напред нападение срещу нас и отбрана срещу Франция означаваше, че Рейнската област трябваше да се опразни, преди ние да бъдем победени.

Щом обаче, подписахме договора със Съветска Русия, беше ясно, че германците при една война срещу нас ще се нахвърлят с всички свои свободни сили върху ни, за „да потопят въздушния кораб на Съветска Русия“ в Средна Европа.

Действителността накрая беше съвсем друга. Нашата дипломация не искаше да се скара с Англия, затова никога не позволи да се направят честни приготовления за пристигането на голямата съветска въздушна флота. Поради тази причина, когато Западът ни изостави, д-р Едуард Бенеш отхвърли проекта да се моли Съветска Русия за помощ, защото светът вече ни беше дамгосал за болшевики, онзи свят, в който вярвахме, на който служехме и който обичахме.

Нашата дипломация, чрез своите принципни заблуждения и неверни предпоставки, се намеси просто драстично в чехословашката стратегия. На нея, например, дължим, че тежестта на нашата укрепителна система беше преместена много на север, вследствие на което южната граница на Моравия и западната граница на Словакия не бяха достатъчно укрепени. Д-р Едуард Бенеш обясни, една седмица преди аншлуса, на един чуждестранен журналист, който

го беше запитал върху възможността за аншлус, че счита тази възможност за напълно изключена.

Фактите се считаха за изключени, а за факти се считаше това, което беше изключено - така работеше като авангард на стратегията чехословашката външна политика.

VI.

Руската военна помощ заслепи навремето един неизбежен и важен елемент в нашите стратегически комбинации. Ако не бихме могли да разчитаме на руската военна въздушна флота още в първите дни на войната с Германия и на помощта на руската пехота към края на първия месец от войната, в такъв случай би било изключено да се отдръпнем в ред на западната граница на Словакия и там да се установим за трайна съпротива. Даже и тогава не, ако Франция би ни дошла на помощ.

Ние бяхме стигнали дотам, да играем ролята на Белгия през 1914 год. за западните демокрации. Словакия трябваше да бъде нашият Анверс, където трябваше да изчакаме, докато Русия би събрала достатъчно сили в нашия тил и в Балтийската област за нападателни действия срещу германската източна граница. Ние знаехме много добре, че територията на Бохемия и Моравия ще бъде два пъти прегазена от валяка на войната: при нашето отстъпление в началото на войната и при напредването ни в края на войната.

Нашите грижи за Запада растяха от ден на ден. Не бяха само печалните новини за състоянието на френското въоръжение по въздуха и по сухо. Не по-малко сериозни бяха съобщенията и на нашия западен съюзник за моралното положение, при което се развиваше един тежък вътрешно-политически и разрушителен процес, върху който нашите приятели, тамошните войници, ни обърнаха внимание.

Ние, обаче, вярвахме повече на собствените си политици. Начело на нашата държава стоеше все пак един човек, който беше изкарал като дипломат цялата световна война. Беше изключено той да приеме една борба с нова Германия, без сигурни гаранции от страна на Франция и Англия - последната заявяваше даже, че нейната източна граница е реката Рейн. За Англия, една слаба Франция означаваше силна Германия на другия бряг на канала.

След аншлуса на Австрия, Чехословакия се въртеше между германските искания и западните обещания. Ние познавахме много добре мнението на френския генерален щаб, именно това, че Хенлайн имаше за чехословашкото правителство същото значение, както германското военно аташе за

чехословашкия генерален щаб. Накратко казано: Хенлайн в чехословашкото правителство означаваше разкъсване на съюзническия договор с Франция.

Когато бяхме склонни да отстъпим на Германия, ние се лишавахме от подкрепата на Франция. След като се заклехме във вярност към Франция и отказахме спогодбата с Хенлайн, Германия направи опасна гримаса. Откъм Сена се чуваха постоянно ободряващи думи и обещания за помощ, които се придружаваха с тенденциозни съобщения за германската армия, при което се подчертаваше слабата ѝ подготовка за голяма война и нейните организационни недостатъци в обучението. Г-н Делбос, външен министър на правителството Шотан, заяви малко преди аншлуса на Австрия следното: „Ако Франция би се отказала от своите интереси в тази географска област (Дунавската), тогава тя би се противопоставила на един от нейните постоянни основни принципи и би накърнила мира“.

Ние си казвахме: французите не могат да бъдат глупави хора. Ако те ни съветват за неотстъпчивост, това значи, че са непременно достатъчно силни и едно нападение върху нас би било по начало загубена война за Германия. И понеже Германия не иска да загуби, сигурно е, че няма да ни нападне.

Чехословакия, в средата на германската територия, беше при тези обстоятелства непревземаема крепост, която Германия заплашваше с две от най-силните военни средства: 1) с пропагандата и 2) с въздушната флота.

Неприятно ни беше, когато на 16 март 1938 год., значи, няколко дни след аншлуса, лорд Халифакс заяви следното: „Никой във Великобритания не изисква, щото статуквото в Европа да се запази завинаги“. След това, на 24 март Чембърлейн отклони в парламента руското предложение за свикването на една конференция, за „да не се създаде първият неприятелски блок, който би могъл да смути изгледите за запазване на европейския мир“. Когато по-късно се спрях върху тази британска гатанка, един британски офицер ми каза следното: „Трябва да издържите до септември! Тогава на кормилото ще дойде г-н Чърчил. До това време нашата въздушна флота и въздушна отбрана ще бъдат в изправност“.

Чехословашкото правителство трябваше най-после да проведе постоянно отлаганите общински избори. Те трябваше да започнат на 22 май. Британската телеграфна агенция на 19 май обърна вниманието ни върху обстоятелството, че в Германия се извършват военни прегрупирвания по посока на нашата граница. Поради тази причина, чехословашкото правителство заповяда частичка мобилизация и засили своите мирновременни ефективни с 200 000 души. На Запад пресата просто се топеше от учудване върху бързината и готовността на нашия военен апарат. Задоволството, което прояви Англия по отношение на нашето поведение, разпръсна у всички ни страховете, които бяха предизвикани

от изявленията на някои британски държавници и особено от някои статии на американски вестници върху намерението на Чърчил да раздели Чехословакия.

И от Франция се чуваха много обезпокояващи гласове. Така, г-н Ибарнегарей от радикалната дясна партия припомни какво спечели Франция от това, че остави през 1866 год. Австрия да бъде бита от Прусия. Тогава той подчертаваше, че „ще се решава бъдещето на френските граници на Дунава“. Г-н Фланден, от същата десничарска партия, заявяваше, обаче, в същото време, че „Франция не ще има достатъчно сили, в случай че би имала желание да се притече на помощ на своите съюзници и затова би било по-добре да се теглят последиците от това и да не се остави никой да се съмнява в това отношение“. Големият френски правник Бартелеми внезапно изчисли, че има „само 40 милиона французи срещу 120 милиона германци и италианци“.

Ние бяхме готови да защитаваме историческите граници, които ни наложиха във Версай и които Франция, чрез своите обещания и подписи върху договора от 1924 и 1926 години тържествено гарантираше. Без тази планинска граница ние няхаме за Франция нито военна, нито съюзническа стойност.

Беше ни съвсем непонятно, когато във френския сенат пацифистът Делисиен Шалие се нахвърли срещу г-н Блум с думите: „Вие сте окървавен човек. Ако войната избухне заради това, че Хитлер навлезе в Судетската област, за да въведе военен ред, тогава вие сте нападател!“

Чехите търсеха най-сетне изяснение. Те искаха да заменят безкрайните страхове с опасността, която обещаваха край на досегашната несигурност. Франция знаеше, че ние имаме тук над 3 милиона германци, когато ни гарантира границите, но тя го знаеше също, когато през 1919 год. ни определи тези граници.

Много кураж ни даде г-н Чърчил, като каза на 23 май 1938 год. в Чинфорд следното: „Германия днес не е подготвена за голяма война. Защо да не съединим всички дунавски и балкански държави в една много по-силна конфедерация за защита на мира? Защо Франция и Великобритания да не могат да действат заедно с тях, ако някоя от тях бъде нападната?“

Междувременно, обаче, Хенлайн получи в общинските избори над 90% от гласовете на германските гласоподаватели в Чехословакия. Интересно е да се установи, че първото предложение, да се изпрати една британска анкетна комисия в чешко-германската гранична област, произхожда от лейбъриста Ноел Бакер на 26 май. Поради тази причина, приехме с такава готовност гостуването на лорд Рънсиман.

Народът у нас беше изпълнен с доверие в себе си. Ние искахме да въведем тригодишно военно обучение. Когато Хенлайн пристигна на 7 юни 1938 г. с предложение за разрешаване на въпросите, г-н Боне прокламира на 12 юни „мълчание по всички посоки“.

През 1938 год. борбата на германската дипломация срещу чехословашката дипломация влезе в своята последна фаза. Необходимо беше така да се маневрира, щото чехословашко-френският съюз да не бъде поставен на изпитание, а Германия да присъедини по мирен път Судетската област към Райха.

На 5 юли словаците изтъкнаха искането за словашка автономия. Ние го отклонихме също така, както и немското. Нали имахме съюзнически договор с Франция, който държеше вързана онази Германия, която, според мнението на Чърчил, не беше подготвена за голяма война и затова нямаше опасения. Словаците и германците трябваше да стоят у нас мирно.

След посещението на британската кралска двойка във Франция (която пристигна на 19 юли), европейският дипломатически вятър се обърна и то видимо във вреда на Чехословакия. „Времето“ на Хенлайн установи на 23 юли, че „Западът беше изменил своето настроение спрямо Прага“ и изказа очакването, че на хоризонта се явява разбирателството на четирите (Франция, Италия, Англия и Германия).

Два дни по-късно (на 25 юли 1938 год.) британският пълномощен министър съобщи на пражкото правителство, че правителството на Негово Величество с готовност ще ни изпрати всеки посредник, чието пристигане лейбъристът Бакер ни беше предсказал на 26 май. Лорд Рънсиман беше опаковали вече куфарите си.

За нашата външна политика не беше тайна, че Малкото съглашение вече не действаше, че Югославия и Румъния маневрираха по такъв начин, че да не предизвикват срещу себе си Германия и Италия. Нашите съюзници от Малкото съглашение водиха политика, докато ние бяхме затънали до гуша в идеологична война. Ние постоянно правехме разлика между германци и националсоциалисти, на които обявихме война, с вярата, че работим за едно по-добро бъдеще за пазения от западните демокрации свят. Ние не бяхме схванали, че Англия искаше да се споразумее с Германия, без да ѝ бъде върнат, макар и един квадратен километър от старите колонии и без да бъде сама съответно в увеличаващи се дози фашизирана. Нашето демократическо борческо настроение не интересуваше Англия, докато се надяваше, че Германия и Русия ще се сборичкат. През юли 1938 год. в Париж беше установено, каква роля ще играе Англия през есента по отношение на нас. Преди всичко тук се касаеше за добрата режисура, за да не може общественото мнение в двете западни демокрации да именува предателството преждевременно с истинското му име.

В това време последният рунд на германо-чехословашката дипломатическа борба настъпи в своята решителна фаза. Откритата през месец юли успешна дипломатическа акция Водачът и райхсканцлер замени през август 1938 год. с решителни военни мерки. На запад цяла армия от работници и инженери създаде мощни укрепления, а в сухопътните войски резервните дивизии бяха свикани на обучение.

Борбата между чехи и германци доведе между това до едно яростно заслепление. Ако през август 1938 г. един разсъждаващ чех би казал на своите съотечественици, че националсоциализмът е едно напредничаво социално движение и че германските искания да присъединят германските области към Райха са също тъй справедливи, както исканията на словаците през 1918 год., които настояваха за самоопределение на населението в унгарските гранични области - това не би намерило нито отзвук, нито място между неговите сънародници.

Очевидно бе, че Хитлер не беше склонен да продължи играта в Средна Европа, която Англия искаше да направи постоянно явление, без да определи точен срок за това. Между това чехословашкото правителство беше представило на судетските немци последователно три разрешения за тяхната автономия в рамките на Чехословакия. Но във всеки план се съдържаше нещо, с което те не се съгласяваха и няколко дни по-късно, когато германските искания се увеличиха, те не се отказваха вече от своите възражения.

Чехословашкото правителство не схвана своето положение и обстоятелствата, до които доведе своята държава. Когато през месец септември направи своето четвърто предложение на судетските немци, в което то приемаше исканията на Хенлайн от месец май, беше вече късно. Понеже през последните три месеца външното политическо положение се беше изменило значително във вреда на Чехословакия, тази Чехословакия представляваше вече много по-слаб противник, отколкото през месец май.

На 12 септември, на конгреса на националсоциалистическата партия в Нюрнберг, Водачът говори за старата римска империя на германските народи, чието продължение беше третият Райх. През септември стана ясно, че от чехите, които стояха начело на държавата, можеше да се издейства всичко насила. В техния повик за справедливост и в техната просия на прага на западните дворци имаше нещо безпомощно.

След речта на Хитлер на 12 септември, за войниците беше ясно, че за Чехословакия има само две разрешения: да се следват идеологичните схващания и поради това да се води борба, или да се приемат германските искания във връзка със судетските немци и приемането на германската закрила за новата

чехословашка държава. Вместо да приемем борбата или одобряването с германците, ние се ограничихме в словесни протести, без ни най-малка защитна съпротива. Значи, нито борба, нито приятелство, а точно най-лошото, което можеше да се избере.

На 14 септември Чембърлейн изпрати на Хитлер една телеграма, в която между другото се казваше: „...готов съм утре да отлетя. Моля съобщете ми място и време за една среща“. От Оберзалицберг Чембърлейн се върна на 16 септември в Лондон, където беше пристигнал и г-н Рънсиман, който беше напуснал на 15 септември Прага. Пълномощните министри на Англия и Франция в Прага се явиха на 19 септември при председателя на чехословашката република и му предадоха две ноти с еднакво съдържание, в които двете правителства препоръчваха, граничните области, в които живееха 50% германци, да се отстъпят на Германия и двете велики сили обещаха да гарантират границите на Чехословакия срещу всяко предизвикателно нападение. Отговорът трябваше да се даде, колкото се може по-скоро.

Поведението на Англия беше понятно за онзи, който имаше представа за планове на британската политика с оглед установяването на новото световно равновесие, но държането на Франция беше напълно загадъчно, тъй като с предаване на германските гранични области в судетската територия, заедно с техните укрепления, на Германия, тя се лишаваше от своята най-сигурна гранична закрила, която беше много по-ефикасна, отколкото би била линията Мажино. На всички военни във Франция беше ясно, че ако при започване на неприятелските действия германците се нахвърлят върху Чехословакия, Франция би могла с по-голямо спокойствие и по-бързо да мобилизира, отколкото ако нейната линия Мажино би била изложена на силата на първото германско нападение. С какво ще се обясни изменението на отношенията на Франция към Чехословакия, независимо от това, че се касае в случая за видимо неспазване на съюзническия и военен договор, значи, за една изневяра? Франция се отказа на 19 септември в Средна Европа от помощта на 40 чехословашки дивизии, които бяха разпределени в една покрита с укрепления гранична планина. Тези дивизии са били създавани с труд и пот на чело в продължение на 20 години. За чехословашкото въоръжение са били изхарчени в двете десетилетия на съществуването на чехословашката република 50 милиарда крони (165 милиарда лева). Ако прибавим към тази сума разходите за военните съобщителни пътища, необходими за пренасяне на военната индустрия във вътрешността на страната, ще трябва да прибавим нови 20 милиарда крони. „Освободителната такса“ за Запада, неговата част от печалбите на индустрията, заемите на съюзниците от Малкото съглашение и Австрия, възлизаха на други 20 милиарда. Не преувеличавам, като твърдя, **че военният съюз с Франция, в продължение на непълни 20 години, струваше на Чехословакия 80 милиарда крони.** Понеже 20 държавни бюджета на бивша Чехословакия

възлизаха приблизително на 180 милиарда крони, това значи, че 40% от държавния бюджет отиваше за военни мерки, за „данъци“ за съюзничество с Франция, Румъния и Югославия и за благоразположението на Австрия. С колко понижиха тези огромни разходи нивото на живота на чешките поданици?

Трябва да признаем, че Германия не е упражнила пряко върху нас никакъв натиск. Нашите собствени приятели от Запада ни притиснаха до стената. Ако този Запад ни беше казал още през месец юни чрез своите пълномощни министри това, което ни казаха последните на 19 септември, на чехи и германци биха били спестени много горчиви часове.

В сряда, на 21 септември, в 2 ч. след полунощ, пълномощните министри на Франция и Англия събудиха председателя на републиката и го подканиха незабавно да приеме предложенията от 19 септември, обосновавайки се, че в противен случай Чехословакия не ще може да разчита на помощта на Франция. Чехословашкото правителство отклони тази подкана на Англия и Франция и при това наблегна на обстоятелството, че нейната конституция не допуска да се приемат тези подкани, понеже се касае в случая за изменение на границите.

Чрез своя помощник, г-н Рънсиман предаде на 21 септември на чехословашкото правителство един меморандум, с който му препоръчваше да признае германските искания, доколкото засягаха малцинствата, да се откаже от неприятелската външна политика спрямо Германия и да приеме в правителството представители на германците, които биха останали в умалената република. Рънсиман просто ни препоръчваше да приемем германския протекторат.

Стигна се до трескавите съвещания на правителството, на парламентарната комисия и на военните, които не определяха политическото положение. Последното им беше обяснено по следния начин: срещу нас с изправени военно: Германия, Полша и Унгария, дипломатически - Франция с Англия. Помощта на Русия е съмнителна. Какви изгледи имаме за победа? На това обяснение военните трябваше да отговорят: никакви.

И така, на 21 септември след пладне, чехословашкото правителство, без оглед на това, дали нарушава, или не конституцията, съобщи на пълномощните министри на Запада, че приема условията. След това правителството на д-р Ходжа подаде оставка. Начело на новото правителство, на 22 септември, беше поставен, върховният инспектор на войската, армейският генерал Сирови. В това време Чембърлейн отлетя за Годесберг, където преговорите се запънаха. И така, пълномощните министри на Франция и Англия съобщиха на 23 септември в Прага, че техните правителства не могат да поемат отговорността да не посъветват Чехословакия, при тези обстоятелства, да мобилизира. Това беше

един знак за мобилизиране и същевременно едно подновяване на обещанието за помощ, защото без тази помощ от Запад нашата мобилизация не би имала смисъл.

Сега очаквахме да се появят над чехословашката територия цели облаци от бомбардировачи, които да превърнат столицата и железопътните възли в развалини. Военните чувстваха сега, че няма да се стигне до голяма европейска война. През нощта на 24 срещу 25 септември на чехословашкото правителство беше предаден меморандумът от Годесберг, който то върна още на 25 септември, като неприемлив. Вторият ден на мобилизацията свършваше. Франция заповяда една частична мобилизация, в Англия мобилизираха с много шум флотата и копаеха окопи в лондонския парк. Чембърлейн изпрати на 26 септември едно саморъчно писмо до германския канцлер, в което препоръча съвместни германо-чехословашки съвещания в присъствието на Англия. Същевременно британската преса съобщи, че ако Германия нападне Чехословакия, Франция, Англия и Русия ще ѝ се притекат на помощ. Вечерта на 26 септември Водачът и райхсканцлер държа в берлинския Спортпалас реч, в която заяви, че решението за война или мир лежи в ръцете на чехословашкия председател на републиката. Той или ще даде свобода на судетските немци, или ще позволи „сами да си ги приберем“.

Оказа се, че западните заплахи не бяха повлияли на германския канцлер и че той не беше се отклонили от първоначалните си решения. Едно от тях гласеше, че на 28 септември в 14 ч. ще заповяда навлизането в Чехословакия, ако судетската област не бъде отстъпена доброволно.

Сега започна най-подлата игра на Великобритания с нас. Тъй като германският канцлер остана неотстъпчив, а Англия на никаква цена не искаше да допусне Франция да влезе заради нас във война, Англия започна по един просто недостоен и срамен начин да упражнява натиск върху нас.

Чембърлейн, който ни препоръча на 23 септември общата мобилизация и който същевременно ни обеща помощта на Англия, Франция и Русия, обърна на 27 септември листото, изразявайки недоволство от нас и заплашвайки ни. В британския парламент той въздиша: „Колко е ужасно и фантастично. Просто е невероятно, че трябва да копаем окопи и да изпробваме газови маски за един спор в отдалечена страна, между народи, за които нищо не знаем“.

Вечерта на 27 септември Чембърлейн предаде на чехословашкия пълномощен министър в Лондон едно ново предложение, как може да се угоди на германския канцлер, като му обърна същевременно внимание върху обстоятелството, че ако поради неотстъпчивостта на Чехословакия избухне нов европейски конфликт, както и да се свърши той, Чехословакия никога не ще бъде възстановена в досегашните си граници.

Едновременно с новото предложение на Чембърлейн, на 27 септември пристигна в Прага силната и заплашваща нота на Полша, която искаше нашата Тешенска област. Британският пълномощен министър същевременно обърна внимание на пражкото правителство, че той препоръчва неотложно преговаряне с Полша и отстъпването на областта и предложи английското посредничество. Франция мълчеше по полския ултиматум. Англия пое просто върху себе си задачата да ликвидира с Чехословакия в полза на Германия, Полша и Унгария. В английски интерес беше, щото тежката индустрия в Тешенската област да попадне в ръцете на Полша, а не на Германия.

Ако оставим настрана трагедията на действителността, военно ние се намирахме в много усложнено положение. Ние от всички страни бяхме заградени с неприятели, с изключение на една малка ивица от най-източната южна граница, където приятелска Румъния ни съчувстваше. Сега беше необходимо бързо и пълно разрешение: или да се принуди Полша да отиде срещу Германия, в замяна на което да се присъединим безусловно като съставна част на полската територия, или да се присъединим към Германия, за да се предпазим от алчността на Полша и исканията на Унгария.

През нощта на 27 срещу 28 септември Чембърлейн получи отговора на своето писмо от 26 септември от райхсканцлера, в което последният отказваше преките преговори с нас. На 28 септември сутринта Чембърлейн се реши да помоли Мусолини за посредничество. Мусолини постигна отлагането от Хитлер на общата мобилизация за 24 часа и можа да изтръгне съгласието му за конференцията на четиримата министър-председатели в Мюнхен на 29 септември. Вечерта на 28 септември чехословашкото правителство съобщи на Чембърлейн, че е съгласно с неговото разпределение на времето за опразване на Судетската област.

Вечерта на 28 септември съотношението между германските и чехословашки сили беше следното: по суша 4:1, а по въздух - 20:1. Даже ако германците трябваше да разчитат на това, че една четвърти от техните сили ще останат на западната граница, те все още разполагаха с трикратно надмощие.

Всички наши приготовления за война бяха всъщност една отстъпка на създаденото обществено мнение. Чешкият народ трябваше да доживее да бъде изоставен от всички страни и да не е в състояние да направи каквото и да било. Чембърлейн се отнесе към нас като стар въдичар. Правителството на Бенеш беше ухапало британската въдица с тлъста мръвка, която се наричаше „демократическа облага“. Касаше се да се намери път, по който чехословашката разярена риба ще може да се извлече на брега. Затова въдицата се изтегляше и отпускаше, за да не се скъса връвта. Подбуждането към мобилизация беше едно от „отпусканията“ на силно дърпащата се риба.

Сутринта на 30 септември във външното министерство в Прага пристигна представител на Германия. Задачата на британската лисица беше свършена, чехословашко-френският военен съюз задушен, а Русия политически изолирана. Сега чехите можеха да преговарят направо с германците. Четири велики сили се съгласиха в Мюнхен върху това, че ще теглят нови граници на Чехословакия и за да се изпълни протоколът, те говориха и за техните гаранции.

Между това в Словакия, която искаше автономия, както и в карпато-руската Украйна, кипеше възбуждение. За военните беше ясно, че не се касае вече само за загуба на населените от германци, поляци и унгарци гранични области, а за разпадането цялата държава.

Изказваха се опасения: какво ще каже за това чешкият войник, който през всичкото това време беше копал окопи, който с кървави и разранени ръце плетеше телени мрежи и който не беше затворил око на поста си. Ние се съмнявахме, че отстъплението към новата граница ще се извърши без тежки дисциплинарни сътресения.

Много неща извършихме отлично. Това бяха тези, при които можеше да се използва нашият технически и организаторски талант, трудолюбието и изобретателността. Що се касае до политическата далновидност, ние проявихме безсилната доверчивост на неопитни млади кучета. Защото вярвахме в подкрепата на Запада срещу германските искания.

Накрая преживяхме още да бъдем заплашвани от нашите „съюзници“, ако откажем да удовлетворим германците. Обаче нещо, което съвсем не очаквахме, беше натискът на Запада да удовлетворим и полските и унгарски искания, отстъпвайки им част от държавната си територия.

Посещението на германския представител в нашето външно министерство беше придружено на 30 септември с два ултиматума, с които се искаше нашето безусловно предаване. Единия ни изпратиха французите, заедно с англичаните, а втория - братята поляци, които искаха до 1 октомври да получат отговор, в противен случай ще навлязат, за да завземат онази част, върху която изявяват претенции.

По това време у нас имаше чужденци: англичани, французи, американци. Познатият британски журналист Сидни Морел, който също пребиваваше тук, писа тогава следното: В Мюнхен Англия загуби много повече от Чехословакия. След като Англия изпусна международния повик за справедливост, не ѝ оставаше нищо друго, освен да се осланя на собствените си сили“. Морел изнесе това, което разсъждаващият чех беше предполагал още преди избухването на конфликта. Англия, която искаше да остане винаги господар на моретата, беше

победена по суша, без бой, много по-чувствително от Германия по-рано, отколкото изглеждаше на пръв поглед. Народите не измират, обаче, в момент на преминаваща слабост остарели царства бързо пропадат. Британският световен кораб започна да потъва на 30 септември 1938 год. От този момент параходните машини на този кораб вече не работеха, за да придвижват витлото, което ще откара кораба към нови брегове; само помпите още работеха.

VII.

Чешките войници, при отстъплението им от границата, размишляваха върху положението. На Запад няма приятели. Изтокът мълчи. Германия получи, каквото искаше. Полша не е доволна с Тешен, тя простира ръце към Словакия, иска обща граница с Унгария.

От картите, които пристигнаха в щабовете, беше видно, че в Моравия чехословашката територия се стесни с 57 км. От тази теснина на запад, обаче, тя се разширяваше и разпростираше 27 км. навътре в германския Райх. Нашите тежки оръдия стреляха до 30 км. Тези батареи можеха да покрият от двете страни моравската теснина със своя огън. Пространството, което в новата република се простираше западно от реките Марх и Бечва, беше военно абсолютно загубена област. Даже и в случай на неутрализация, преобразената чехословашка държава не можеше в никакъв случай да държи в Бохемия и $\frac{3}{4}$ от Моравия, каквито и да било гарнизони срещу Германия. В Бохемия и Моравия живееха, според мюнхенските решения, около 7 милиона чехи. От тях 6 милиона се намираха в една безценна във военно отношение област, където без съгласието на Германия не можеше да се мобилизира.

Все пак никой не искаше да погледне нещата право в очите. Закрилата от претенциозните Полша и Унгария сега можехме да намерим само при Германия, като присъединим втората република безусловно към нея, като се откажем от политическите задължения към Запада и като влеем чехословашката армия в германската. В такъв случай ние бихме стояли здраво на Дунава и общата грани с Румъния би ни дала големи предимства в Източна и Юго-източна Европа.

Геополитическата действителност е по-силна от всички мъртви политически комбинации. Хилядогодишната преграда между живота на Словакия и страните на бохемската корона не можеше в разстояние на едно поколение да бъде премахната. Също така не можеше да се постави преграда между живота на Германия и бохемските страни, където германците съставляваха 30% от цялото население. На двама чехи се падаше по един германец. Когато на страна на нашите германци застанаха словаците, карпато-украинците и унгарците, на 10 чехи в бившата република се падаха 5 германци,

2 унгарци и украинци и 3 словаки. Какво ни струваше единството на чешкия народ, когато ни липсваше единството на поданиците в цялата държава? В септември 1938 год. всъщност бяха изправени 80 милиона германци срещу 8 милиона чехи. Това не беше отношението 4:1, както се изчисляваше в съюзническата стратегия на Франция, когато Чехословакия с 16 милиона жители, а Германия със своите 64 милиона се изправяха една срещу друга. В момента, в който двата народа, германският и чешкият се изправиха един срещу друг, отношението на силите беше 10:1.

Г-н Даладие каза на 4 октомври във френския парламент, че „малко народи са принасяли в течение на своята история такива ужасни жертви в интереса на мира“. След това той ни хвалеше и установи, че „чехите и словаците са един храбър народ“. На 30 септември 1938 год. Западът престана да бъде моралният световен авторитет за малките народи. Оказа се, при това, че Англия и Франция, за да могат да водят честна демократическа политика, е необходимо да прибавят още много по-големи и по-чисти вътрешни сили.

„Братската“ Полша, „вярната“ Франция и „мъдрата“ Англия бяха много доволни, че сега засега Германия не би се занимавала с въпроса за връщане на германски области в и извън Европа, ако успееше да закръгли южната и източната граници на Райха. Полша се радваше, че при разделянето на Чехословакия също получи тлъст кокал.

Западът беше баща на чехословашката република и затова си присвои старо-наследственото право над живота и смъртта на детето. Чехословакия изпълни в Средна Европа това, което трябваше. Сега вече можеше да изчезне. Двадесет години на работа, на вяра и надежда бяха унищожени. Би било заблуждение да се вярва, че чешкият народ ще изчезне от болка по залязването на онази държава, която имаше задачата да бъде западен полицаи срещу Германия.

Нека оставим настрана борбата със стомана, а да се заинтересуваме за борбата на мозъците, която им предстои при завладяването на Югоизточна Европа в полза на новата култура, на новата цивилизация и новото благоденствие.

Може би един ден ще благодарим на Запада за това, че ни е освободил от задълженията спрямо него. Затова той ще трябва в бъдеще да ни извини, ако погледнем сериозно на принадлежността ни към германския Райх. На 5 октомври 1938 год. писах следното в „Лидовски новини“: „Ще дойде време, когато Европа ще чуе пак за нас, онази Европа, която е остаряла и започна вече да говори неразумно и детински“.

С европейския Запад ние ликвидирахме. Заедно с Германия ние ще завладяваме области, от които Западът само смучеше, но за които нищо не направи.